

GÖTEBORGS UNIVERSITET

Institutionen för socialt arbete

Heder-

En tung börda för flickor att bära

En kvalitativ studie med socionomer som arbetar med flickor utsatta för
hedersrelaterat våld

Socionomprogrammet

C-uppsats ht 2006

Daria Abdulrahman & Elizabeth Nwachukwu-Udaku

Handledare Thomas Johansson

Förord

Vi vill särskilt tacka alla de socionomer som tog sig tid att medverka i denna studie, utan Er hade den inte varit möjlig. Vi vill också tacka vår handledare för sina insatser. Ett stort tack också till Rasool Awla för sina värdefulla synpunkter och bidrag.

Slutligen vill vi även rikta ett speciellt tack till våra vänner för läsning av uppsatsen, och sist men inte minst vill vi tacka våra familjer för deras ständiga stöd i alla lägen!

Göteborg i september 2006

Daria Abdulrahman och Elizabeth Nwachukwu-Udaku

Abstract

Göteborgs universitet
Institutionen för socialt arbete
Socionomprogrammet
C-uppsats höstterminen 2006

Titel: Heder- En tung börda för flickor att bära

Författare: Daria Abdulrahman
Elizabeth Nwachukwu-Udaku

Handledare: Thomas Johansson

Syfte:

Att undersöka hur socionomer, som i sin yrkesutövning kommer i kontakt med flickor utsatta för hedersrelaterat våld, definierar detta våld, samt att ta reda på vilken förståelseram de har som utgångspunkt i sitt arbete med problematiken.

Metod:

Studien har utförts med kvalitativ forskningsintervjun som metod. Fem socionomer med lång arbetslivserfarenhet och vidare utbildning i olika områden har intervjuats. Samtliga är verksamma i organisationer där de haft möjlighet att arbeta med flickor som är utsatta för hedersrelaterat våld.

Sammanfattning och resultat:

Utifrån studieresultatet kan vi konstatera att det finns en god kunskapsutveckling om fenomenet hedersrelaterat våld. De intervjuade socionomerna som i sin yrkesroll kommer i kontakt med utsatta flickor har utvecklat olika verktyg för att skilja på hedersrelaterad problematik och tonårskonflikter, samt att göra en relevant riskbedömning.

Nyckelord:

Heder, hedersrelaterat våld, patriarkala familjestrukturen, riskbedömning.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1. INLEDNING	5
1.1 DISPOSITION	6
1.2 AVGRÄNSNING	6
2. BAKGRUND	7
2.1 VÅLD MOT KVINNOR I TRADITIONENS NAMN, ETT UNIVERSELLT OCH SVENSKT PROBLEM	7
2.2 HEDERSRELATERAT VÅLD	8
2.3 KVINNANS SEXUALITET CENTRALT I HEDERSTÄNKANDE	9
2.4 DEN PATRIARKALA FAMILJESTRUKTUREN	10
3. METOD	12
3.1 LITTERATURSÖKNING	12
3.2 METODVAL.....	12
3.3 PRESENTATION AV URVALET	13
3.4 GENOMFÖRANDET AV INTERVJUARNA	13
3.5 TRANSKRIBERING OCH TOLKNINGSPROCESS	13
3.6 ANALYSMETOD	14
3.7 VALIDITET, RELIABILITET OCH GENERALISERBARHET	14
3.8 ETISKA ÖVERVÄGANDEN	15
4. TIDIGAREFORSKNING	16
4.1 "Å STÅ PÅ SIG, PÅ EGNA BEN"	16
4.2 "RÄTTEN ATT SJÄLV FÅ VÄLJA"	17
4.4 OSKULD, RYKTEN OCH SKAM	18
4.5 SAMMANFATTNING AV TIDIGARE FORSKNING.....	20
5. TEORETISKA PERSPEKTIVET OCH CENTRALA BEGREPP	21
5.1 BEGREPPET HEDER	21
5.1.1 <i>Mekanismerna bakom hedersrelaterat våld</i>	22
5.1.2 <i>Hedersdynamiken</i>	23
5.2 ETNICITET OCH GENUS	24
5.3 SAMMANFATTNING AV TEORI OCH CENTRALA BEGREPP	25
6. RESULTAT	26
6.1 HEDERSBEGREPPET	26
6.2 HEDERSRELATERAT VÅLD	27
6.3 RISKBEDÖMNING: HANDLAR DET OM HEDERSRELATERAT VÅLD?.....	28
6.4 RYKTEN, OSKULD OCH SKAM	29
6.5 GENUS OCH ETNICITET	30
7. ANALYS	31
7.1 OM BEGREPPET HEDER	31
7.2 OM HEDERSRELATERAT VÅLD	32
7.3 RISKBEDÖMNING: HANDLAR DET OM HEDERSRELATERAT VÅLD?.....	33
7.4 VIKTEN AV RYKTEN, OSKULD OCH SKAM.....	34
7.5 INFORMANTERNAS UTGÅNGSPUNKT NÄR DET GÄLLER ETNICITET OCH GENUS	35
7.6 SAMMANFATTNING AV ANALYS.....	36
8. DISKUSSION	36
9. FÖRSLAG TILL VIDARE FORSKNING	37

Referenser

Intervjuguiden, bilaga 1

1. Inledning

Med tanke på de händelser som har inträffat i Sverige under de senaste åren (morden på Fadime Sahindal och Pela Atroshi), blev vi intresserade av hur socialarbetare jobbar med flickor som riskerar eller är utsatta för hedersrelaterat våld. Det har periodvis varit mycket uppmärksamhet i massmedia kring dessa problem och vi var nyfikna på att ta reda på hur de som möter problematiken arbetar med detta även när massmedia är borta. Vi ska undersöka hur de professionella arbetar med problematiken och se utifrån vilka förståelseramar de agerar.

Efter att problemet uppmärksammats, är det angeläget för socionomer som i sin profession kommer i kontakt med flickor som utsätts för hedersrelaterat förtryck, att vara välinsatta i vad det handlar om. Målgruppen för vår studie är socionomer som i sin yrkesutövning kommer i kontakt med flickor/kvinnor i farozonen för att drabbas av hedersrelaterat våld. Uppsatsen handlar om fenomenet hedersrelaterat våld. Begreppet hedersrelaterat mord kan dock också förekomma, detta i de sammanhang vi refererar till olika källor och författare som har skrivit om hedersrelaterat våld generellt, och hedersrelaterat mord specifikt som den gravaste formen av hedersrelaterat våld. Mordet kan vara antingen överlagt och planerat eller som ett resultat av själva våldet.

Vår **förförståelse** om fenomenet utgår ifrån att vi tycker att riskbedömning är en svår uppgift som socionomer många gånger ställs inför. När flickor kommer för att klaga över att deras föräldrar agerar kontrollerande eller straffande, ställs inte sällan socionomer inför dilemman att göra en rimlig riskbedömning, om fallet handlar om tonårskonflikter eller hederskonflikter. Vi menar att det här problemet som socialtjänsten stöter på är relativt nytt, och de flesta socionomer som arbetar med utsatta flickor kommer inte från områden där kvinnor blir utsatta för våld på grund av ”heder”. Därför vill vi ta reda på hur de professionella arbetar. Vidare tycker vi att arbete med hedersrelaterat förtryck har sin utgångspunkt i uppfattningen att människor kan påverkas när det gäller genus och etnicitet.

Syftet med uppsatsen är att undersöka hur socionomer som kommer i kontakt med fenomenet resonerar kring begreppen heder och hedersrelaterat våld, samt undersöka hur socionomer bedömer om fallen handlar om en tonårskonflikt eller en hedersrelaterat konflikt. Vi vill även ta reda på hur socionomer resonerar kring problematiken utifrån ett etnicitet- och genusperspektiv, för att se utifrån vilka förståelseramar de agerar.

Utifrån vår förförståelse och syfte har vi följande frågeställningar:

Hur definierar socionomer begreppet heder?

Hur definierar socionomer hedersrelaterat våld?

Hur gör de riskbedömning, för att avgöra om en flicka är utsatt för hedersrelaterad kontroll eller om det handlar om ”vanlig gränssättning” från föräldrarnas sida i en tonårskonflikt?

Vilken betydelse har begreppen oskuld, rykte och skam i fenomenet hedersrelaterat våld?

Vilken betydelse har genusperspektivet i hedersrelaterat våld?

Vilken betydelse har etnicitet i hedersrelaterat våld?

1.1 Disposition

Uppsatsen inleds med kapitel ett; en beskrivning av de hedersrelaterade mord fallen som hände i Sverige samt en belysning av studiens relevans för socialt arbete. Här presenteras även förförståelsen, syftet med uppsatsen och dess frågeställningar.

I kapitel två ges en bakgrund till ämnet och de begrepp som vi använder oss av. Vi börjar med en beskrivning av den patriarkaliska familjstrukturen som är grunden för hederstänkandet. Vi ger också en överblick över fenomenets geografiska utsträckning och en beskrivning av hedersrelaterat våld och dess kännetecken.

I det tredje kapitlet beskriver vi metod och tillvägagångssätt i arbetet med uppsatsen, datainsamling och analys. Här presenteras även intervjupersonerna och deras verksamhet.

I fjärde kapitel presenterar vi tidigare forskning som har gjorts för att belysa fenomenet och dess mekanismer och faktorer. Genom denna forskning belyser vi hur hedersrelaterat våld ter sig, vad som kännetecknar fenomenet och på vilket sätt flickorna utsätts för detta våld.

Uppsatsens femte kapitel handlar om de teoretiska perspektiv och centrala begrepp som ligger till grund för analys delen; heder, hedersrelaterat våld, etnicitet och genusperspektivet

I kapitel sex redovisas och presenteras resultat och analys vilket efterföljs av en slutdiskussion i kapitel sju som sammanfattar de huvudresultat vi kommit fram till och analysen av dessa.

Därefter presenteras en slutdiskussion samt idéer om fortsatt forskning och personliga tankar som vi dragit ur analysen och under studiens gång.

1.2 Avgränsning

Uppsatsens huvudsyfte är att ta reda på hur socionomer som kommer i kontakt med problematiken gör en relevant riskbedömning, samt hur de resonerar kring begreppen heder och hedersrelaterat våld

Ett ytterligare syfte med studien är att belysa utifrån vilket perspektiv socionomer arbetar när det gäller etnicitet och genus. Men vi tänker dock inte gå in på en djupare definition av etnicitet, kultur eller genus, för det krävs en mer omfattande studie än denna uppsats. En ingående studie om fenomenet utifrån etnicitet, genus och religion avhandlas därför inte här. Vi tycker att i alla dessa begrepp ingår idéer om ett visst påbjudet sätt att vara/göra/handla som är accepterat eller förväntad utifrån traditioner, seder och normer, och frågan är om dessa anses vara statiska eller föränderliga. Därför ger vi en överblick över vilken utgångspunkt socionomer har i sitt arbete när det gäller etnicitet och genus.

2. Bakgrund

2.1 Våld mot kvinnor i traditionens namn, ett universellt och svenskt problem

Unni Wikan, professor i socialantropologi vid Oslo universitet, konstaterar i *En fråga om heder* att hedersmord förekommer bland människor med olika trosuppfattningar. Det finns bland kristna, muslimer, hinduer och buddhister samt icke troende människor. Hon menar att det handlar mer om tradition än om religion.¹

Ms. Radhika Coomaraswamy, FNs särskilda rapportör för frågor om traditionella sedvänjor som berör kvinnor och flickors hälsa, har rapporterat att våld och förtryck mot kvinnor i hederns namn förekommer i många länder runt om i världen. Hon menar att hedersbegreppet är en täckmantel för vad som i verkligheten endast kan uppfattas som mäns behov att kontrollera kvinnlig sexualitet och frihet. Enligt rapporten förekommer hedersmord i Egypten, Iran, Jordanien, Libanon, Marocko, Pakistan, Syrien, Turkiet, Jemen, medelhavsländerna och i mellanöstern. Hedersmord har även rapporterats i länder som Frankrike, Tyskland och Storbritannien bland immigrantbefolkningen. Det noterats också att i vissa länder betraktas det som förmildrande omständigheter om ett brott begås för att skydda sin heder t ex i Brasilien, Argentina, Bangladesh, Ecuador, Egypten, Guatemala, Iran, Israel, Jordan, Libanon, Peru, Syrien, Turkiet, Venezuela, och Västbanken.²

Man skriver vidare i rapporten att mordet utförs av makar, fäder, bröder eller farbröder i samråd med släktingar eller andra i klanen. Oftast väljs en minderårig manlig släkting för att han ska få ett minimalt straff. I rapporten noteras att hedersmord inte är baserat på religiös tro, men på djuprotade kulturella föreställningar som framgår av citaten nedan:

*"Cleansing one's honour of shame is typically handled by shedding the blood of a loved one; the person being murdered is typically a female, the murderer is typically a male relative, and the punishment of the male is typically minimal. Most significantly, the murderer is revered and respected as a true man"*³

I Sverige har det hedersrelaterade våldet framförallt uppmärksammats genom mordet på två unga kvinnor:⁴

26-åriga Fadime Sahindal hade själv berättat om sin utsatta situation i riksdagen och i flera tv-program. I januari 2002 sköts hon till döds av sin far, när hon var på besök i sin systers lägenhet i Uppsala. Fadern, som dagen därpå erkände dådet, ansåg att dottern vanhedrat familjen, eftersom hon hade en svensk pojkvän. Familjen härstammar från en liten by belägen i det turkiska Kurdistan.

19-åriga Pela Atroshi från Farsta mördades i juni 1999 i irakiska Kurdistan, dit hon åkt för att besöka släktingar. Hennes 38-årige farbror höll i vapnet och han fick hjälp av sina tre bröder, bland andra Pelas far. Dottern ansågs ha vanärat familjen genom att vilja leva västerländskt.

De här mordfallen har lett till krav på samhället att ingripa, vilket har resulterat i studier och kartläggningar av förekomsten av hedersrelaterat våld, och åtgärder för att skaffa mer kunskap om problemet. Ett exempel på de kunskapsbyggande åtgärderna som har genomförts av olika

¹ Wikan, Unni. (2004). *En fråga om heder*, Stockholm: Ordfront förlag

² [http://www.unhchr.ch/huridocda/huridoca.nsf/AllSymbols/42E7191FAE543562C1256BA7004E963C/\\$File/G0210428.pdf?OpenElement](http://www.unhchr.ch/huridocda/huridoca.nsf/AllSymbols/42E7191FAE543562C1256BA7004E963C/$File/G0210428.pdf?OpenElement)

³ Ibid s 12

⁴ <http://www.aftonbladet.se/vss/kvinna/story/0,2789,422195,00.html>

län runt om i landet kan ses i Länsstyrelse Östergötlands hemsida.⁵ Där konstateras att för att kunna hjälpa flickorna måste man lära sig att se flickorna och deras situation. Detta är en förutsättning för att man skall kunna ställa de rätta frågorna, slussa vidare till rätt person/forum och kunna skilja hedersförtryck från tonårsproblematik.

Det har varit olika strömningar i debatten, och en del har framhållit att det är kulturella föreställningar som är de bakomliggande faktorerna, medan andra anser att det är religiösa faktorer. Andra menar att det inte är något av dessa utan allt våld ska betraktas som vanligt våld. På uppdrag av Intergrationsverket genomförde Paulina de los Reyes en studie för att belysa situationen för flickor och unga kvinnor med utländsk bakgrund som kontrolleras av sina familjer och släktingar genom våld och hot. I rapporten, *Patriarkala enklaver eller ingenmansland*⁶, skriver de los Reyes att kvinnors erfarenheter av våld, hot och tvång kan analyseras i ljuset av generella strukturer av könsförtryck och maktutövning i ett etniskt segregerat samhälle (d v s Sverige idag). Hon menar att en förklaring på hedersrelaterat våld bygger på ett strukturellt perspektiv som har utgångspunkt i att könsmaktsordningen aldrig kan frikopplas från andra maktstrukturer i samhället

Reyes visar att flickornas specifika problembild består i att de befinner sig i ett institutionellt ingenmansland där föräldrarnas kontroll genom våldsutövande neutraliseras av samhällets kulturiserande förklaringar och överlag passiva inställning inför övergrepp på kvinnor och barn. Vidare påpekar hon att komplexiteten i flickornas situation, i och med att de befinner sig i en mellanzon som varken barn eller kvinna, kan innebära ett institutionellt ingenmansland där varken insatser mot kvinnomisshandel eller barnmisshandel kan adressera den specifika situation dessa unga kvinnor befinner sig i.⁷ I rapporten konstaterar hon att det finns behov av mer kunskaper och institutionaliserade metoder för att bemöta unga flickor som utsätts för våld och hot.

2.2 Hedersrelaterat våld

Innan vi går vidare ska vi presentera en definition av begreppet hedersrelaterat våld och vad det innebär. I ett dokument från länsstyrelsen i Stockholms län med titeln, *18 projekt till stöd för flickor och unga kvinnor som riskerar att utsättas för så kallat hedersrelaterat våld (2003-2004)*⁸ definierar man hedersrelaterat våld på följande sätt:

- Våldet ses och uttalas av kollektivet som en legitim, oundviklig handling för att straffa kvinnors olydnad, bevara familjens heder och värna om släktens sociala överlevnad
- Hederstänkandet har en avgörande roll (att kollektivets heder måste försvaras mot den enskilda)
- Våldet är planerat
- Våldet är kollektivt sanktionerat och beslutat, i vissa fall även kollektivt utövat
- Förövarna beskyddas av merparten av släkten/kollektivet, förövarna belönas också genom kollektivets beröm och försvar av handlingar
- Våldet drabbar individer av kvinnokön från det att de blir köns mogna, d v s från ca tolv-tretton års ålder och under resten av livet

⁵ <http://www.e.lst.se/e/Hedersfortryck/Metoder+och+arbetsatt/socialtjansten/>

⁶ De los Reyes, Paulina (2003) *Patriarkala enklaver eller ingenmansland? Våld, hot och kontroll mot unga kvinnor i Sverige* Integrationsverket, Norrköping

⁷ Ibid

⁸ Länsstyrelsen i Stockholms län (2003-2004) *18 projekt till stöd för flickor och unga kvinnor som riskerar att utsättas för hedersrelaterat våld*, En sammanställning av Stockholms län

- Våldet kan även drabba pojkar och unga män om de stödjer eller beskyddar en flicka eller kvinna som inte fogar sig
- Våldet är framförallt:
 1. psykiskt (kränkning, skuld- och skambeläggning, förödmjukelser, nedvärdering, undandragen kärlek och omsorg, förföljelse, hot)
 2. socialt (isolering, förbud att delta i normala aktiviteter i samhället, tvång till avvikande klädsel, avvikande beteende, ekonomisk nöd, ofrivilligt bortförande)
 3. i förlängningen är våldet ofta även sexuellt (tvång till oönskat sex med okänd/oönskad person genom ofrivilligt äktenskap)
 4. fysiskt (från örfil till mord)
- ett rykte kan vara tillräckligt skäl för bestraffning
- våldet kan utövas mot individer av bägge kön på en sexuell läggning som av kollektivet utdöms som avvikande, och mot kvinnor om de inte är fruktsamma.

I dokumentet tillägger man bland annat att utövarna av hedersrelaterat våld är i första hand män som står nära de utsatta, men även närstående kvinnor kan delta.

2.3 Kvinnans sexualitet centralt i hederstänkande

*"Din släkt är din kropp, Ayla. Pappa är huvudet, mamma händerna, dina farbröder fötterna, och så vidare. Händer det något med en del av din kropp, så angår det oss alla. Gör du något dumt med en del av din kropp så får vi alla skulden."*⁹

Som framgår i presentationen av hedersrelaterat våld är hedern starkt kopplad till kvinnans sexualitet, som ses som ett hot mot männens heder. Oskuld har en central roll. Oavsett vem i familjen som missköter sig så vanhedras hela familjen, vilket är mycket förnedrande för alla inblandade. I sådana fall måste familjen ta avstånd från den som orsakat dessa rykten - oftast en kvinna. Därför krävs att man "tvättar bort skammen". När den felande familjemedlemmen är straffad återupprättas familjens heder.

Vidare konstateras i dokumentet ovan att hedersrelaterat våld i första hand drabbar kvinnliga familjemedlemmar. Det påbörjas från det att de blivit köns mogna, och kan sedan pågå resten av livet. Våldet kan dock även drabba pojkar och män, vilka genom relationer till icke accepterade partners eller genom stöd till normbrytande flickor/kvinnor, anses skada kollektivets heder. Helt oskyldiga enskilda flickor och kvinnor kan bli utsatta för hedersrelaterat våld. Ett rykte om brott mot kollektivets regler och normer kan vara fullt tillräckligt för allvarlig bestraffning. Hedersrelaterat våld kan också riktas mot flickor och kvinnor som är offer för våldtäkt och sexuellt ofredande.

De allvarligaste hedersrelaterade brotten t.ex. bortrövande, tvångsgiften, hedersmord är oftast planerade av en större grupp inom familjen/släkten. Men även bakom t.ex. hot och misshandel kan kollektiva avgöranden om vad som skall ske och vem som skall utföra handlingen ligga.

Utifrån ovanstående lista kan man se att hedersrelaterat våld har starka inslag av kontroll och bestraffning för regelbrott. Denna kontroll och bestraffning kan förekomma i högre eller mindre grad i olika situationer. Det handlar om släktens rättigheter och individens skyldigheter att underkasta sig. Det handlar om makt och bestämmande över kvinnors sexualitet, och det handlar också om föreställningen om att man kan tvätta av sig skammen.

⁹ Höjeberg, Pia (2004) *Aylas saga*: Stockholm: Apec Förlag AB s 16

Unni Wikan konstaterar i *En fråga om heder* att kvinnor i en patriarkal familjestruktur i hederskulturen är mannens egendom. Hennes sexualitet är kopplad till mannens heder. Föräldrarnas plikt är att se till att flickan bevarar sin oskuld tills hon gifter sig. Om kvinnor har utomäktenskapliga sexuella umgängen kan detta försätta hela släkten i skam och vanheder.¹⁰

2.4 Den patriarkala familjestrukturen

Nedan ska vi belysa den patriarkala familjestrukturen

Figur 1

P=Pappa

M=Mamma

FF=Farfar

MF=Morfar

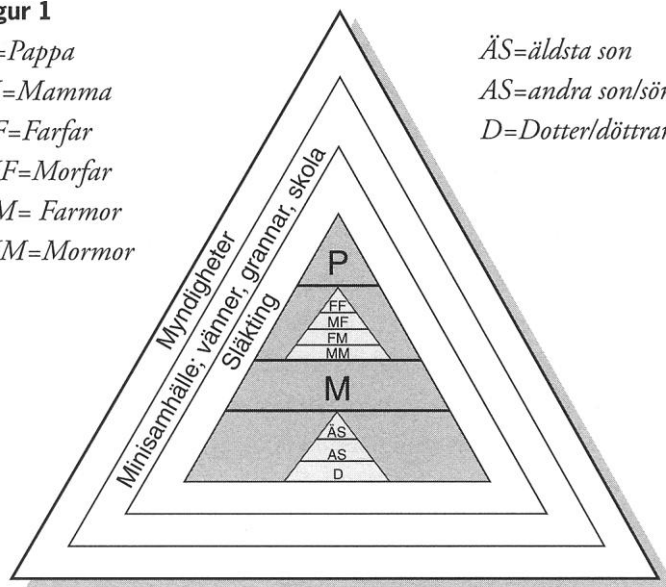
FM= Farmor

MM=Mormor

ÄS=äldsta son

AS=andra sonsöner

D=Dotter/döttrar

Den patriarkaliska familjestrukturen (Al-Baldawi 1998, s 153)

Al-Baldawi illustrerar den patriarkaliska modellen i en figur i form av en pyramid (se figuren ovan). Han placerar familjemedlemmarna och andra medlemmar i släktskapet på olika nivåer i pyramiden. Pappan står högst upp, oftast tillsammans med hans släktingar (föräldrar och syskon). Efter pappan kommer mamman i andra ledet. Sönerna placeras på tredje nivå, fast i vissa samhällen med starka patriarkala värderingar har sönerna större makt än mamman och hamnar därmed på nivån efter pappan. Sist hamnar flickorna på botten av pyramiden.¹¹

Det som kännetecknar den patriarkala familjestrukturen är att den är auktoritär. Den bygger på en tydlig hierarkisk ordning där mannen är överordnad kvinnan. Familjehuvud som bestämmer över familjemedlemmarna är mannen, följt av sonen, innan mamman och slutligen döttrarna. Med andra ord; kvinnorna ligger längst ned i hierarkin. Den hierarkiska

¹⁰ Wikan, Unni. (2004). *En fråga om heder*: Stockholm: Ordfront förlag

¹¹ Al-Baldawi, Riyadh (1998). *Migration och familjestruktur. Om psykosociala konsekvenser av förändringar i familjestrukturen hos invandrare*. N Ahmadi, (Red.) *Ungdom, kulturmöte och identitet*. Stockholm: Liber.

familjestrukturen innebär att man framförallt är van att relatera i beroende- eller ansvarsrelationer.¹² Individerna får skydd och trygghet i kollektivet. De äldre får respekt. Kvinnorna tar hand om hemmets göromål, medan männen tar hand om det yttre.

Al Baldawi konstaterar att i den patriarkala familjemodellen måste flickorna anpassa sig i förhållande till sina bröder inom sitt eget barnsystem, och även i relation till hela det utvidgade familjesystemet.¹³ Han menar vidare att i det patriarkala samhället befinner sig familjen i ett samspel, med tillhörighet till övergripande organisationer och system i samhället. Den egna släkten utgör ett första skyddssystem för familjen, medan minisamhället som består av grannar, kompisar, skolkamrater utgör det andra skyddssystemet. I periferin ligger myndigheter och dit vänder sig inte människor i första hand för att få hjälp, utan problem i familjen betraktas som privata angelägenheter som skall lösas först i släkten eller i minisamhället.¹⁴

Pyramiden som al-Baldawi använder för att illustrera den patriarkala familjestrukturen ändras om familjen hamnar i ett land där familjstrukturer byggs på jämlikhet mellan könen. Detta kan hända exempelvis när en familj från den patriarkaliska familjstrukturer hamnar i Sverige. Pyramiden som Al-baldawi illustrerar har i familjens nya sammanhang kommit att vändas upp och ner. Basen med barnen och kvinnorna är nu överordnad fäderna. De manliga familjemedlemmar som befann sig i överläge förlorar de självklara privilegier och makt som de hade i hemlandet. Kvinnor och barn har förmåner i det nya samhället som leder till att de blir fria ekonomisk och därmed uppnår självständighet.

I det nya samhället ändras inte bara de materiella förutsättningarna, även de sociala och psykologiska förutsättningarna förändras. Många håller fast vid traditioner och värderingar från sitt hemland som en strategi att bevara sin identitet. Barnen som växer upp i Sverige kommer att ta intryck av svensk kultur och svenska sedvänjor vilket innebär att framförallt flickorna önskar en förändring. Flickornas önskningar om att vara med kamraterna, att kunna gå till badhuset eller följa med på klassfesten innebär ofta en kraftfull utmaning av de förväntningar som föräldrarna har för hur en bra flicka ska vara.¹⁵

Ett hot mot föräldra-barn relationen i samband med migration är det faktum att barnen i allmänhet förändras mer och snabbare av det omgivande samhället än vad föräldrarna gör.

Följden av detta kan bli barnens svårigheter att förena krav på att behålla de gamla förhållningssätten och förkasta det nya när de ändå är delaktiga i det nya i sin vardag (t ex skola). Barnen hamnar i lojalitetskonflikt, medan föräldrarna upplever en rädsla för att förlora sitt barn till det nya. Det blir svårt att hitta balansen när man utsätts för motstridiga förväntningar.¹⁶

¹² Almqvist, K. och Broberg, A. G. (2000) *Kulturella skillnader i barn uppfostran och utvecklingsideal I*: Allwood, C. M. & Franzén E. C. (red.) *Tvärkulturella möten. Grundbok för psykologer och socialarbetare*, Natur och Kultur

¹³ Al-Baldawi, R. (1998)

¹⁴ Ibid

¹⁵ Almqvist & Broberg (2000)

¹⁶ Ibid

3. Metod

3.1 Litteratursökning

För att hitta relevant litteratur sökte vi i Göteborgs universitetsbiblioteks katalog och Libris, Databaser, Gunda och Sociologiska abstrakt CSA. Sökorden som vi använde oss av var: heder, hedersrelaterat våld, honour killings, rykten, oskuld, skam, patriarkala familjestruktur, genus och etnicitet.

3.2 Metodval

Denna del kommer att belysa den metod som vi har valt att använda för att kunna genomföra undersökningen och besvara våra frågeställningar. Det finns olika metoder att tillämpa i en studie, något som Steiner Kvale belyser i boken, *Den kvalitativa forskningsintervjun*.¹⁷ I denna studie användes en kvalitativ intervjumetod. Fördelen med denna metod är att kunna ge en djupare förståelse av intervjusubjektets upplevelse. Intervjupersonen får chansen att med egna ord berätta och förklara sin uppfattning av det fenomen man undersöker. Kvale skriver att syftet med den kvalitativa forskningsintervjun är att förstå verkligheten ur den intervjuades perspektiv och livsvärld, det vill säga att beskriva och förstå centrala teman som den intervjuade upplever och förhåller sig till. Tyngdpunkten ligger i den intervjuades upplevelser, känslor och handlingar. Genom den kvalitativa forskningsintervjun kan undersökningsspersonernas erfarenheter fångas upp och förmedlas med egna ord.

Ytterligare en fördel med intervju är att man är säker på att det är den utvalde själv som besvarar frågorna¹⁸. Dessutom har man möjlighet att ställa följdfrågor för att bekräfta att man förstår vad intervjupersonen menar och därmed ökar möjligheten till en fördjupad förståelse av dem. Det finns också möjlighet, om det krävs, att ändra frågornas form och ordningsföljd under intervjuerna, detta för att följa upp svaren från intervjupersonerna.¹⁹

Nackdelen med denna metod är enligt Kvale att det kan finnas en fara i att endast förlita sig på kvalitativa intervjuer eftersom en intervjuperson kan vara tillförlitlig eller otillförlitlig i sitt uttalande under intervjun. Dessutom finns risk att intervju resultatet påverkas av den s k intervjuareffekten där respondenterna försöker ge de svar som de tror att intervjuaren vill ha, vilket kan innebära en felkälla. Ytterligare en annan nackdel med den kvalitativa intervjumetoden är just att analys av kvalitativ data i form av skriven text är betydligt mer tidskrävande än analys av kvantitativ data i form av siffror²⁰. Men vi ansåg att vinsterna med att göra djupintervjuer övervägde nackdelarna med ett material som var lättare att analysera med statistiska redskap t ex om man gör en enkät i stället.

Kvale beskriver hur forskaren i den kvalitativa intervjun ska leda den intervjuade till vissa teman, men inte bestämma dess uppfattning om dessa teman.

Vi ville att våra informanternas åsikter skulle komma fram med en så liten styrning från oss som möjligt. Vi har därför använt oss av semistrukturerade intervjuer. Denscombe beskriver semistrukturerade intervjuer på följande sätt:

”Vid semistrukturerade intervjuer har intervjuaren fortfarande en färdig lista med ämnen som ska behandlas och frågor som ska besvaras. Intervjuaren är dock inställd på att vara flexibel

¹⁷ Kvale, Steinar (1997) *Den kvalitativa forskningsintervjun*, Lund: Studentlitteratur

¹⁸ Andersen, Ib (1998) *Den uppenbara verkligheten: val av samhällsvetenskaplig metod*, Lund: Studentlitteratur

¹⁹ Kvale, S (1997)

²⁰ Andersen, Ib (1998)

när det gäller ämnenas ordningsföljd”²¹

3.3 Presentation av urvalet

I vårt val av intervjupersoner har vi använt oss av snöbollsmetoden som enligt Halvorsen går ut på att en informant ger namn på andra personer som kan vara intressanta att intervjua i ämnet som ska studeras.²² Efter att ha ringt runt till olika verksamheter riktade till ungdomar kom vi i kontakt med vår första intervjuperson. Genom denne blev vi hänvisade till andra personer som jobbar med problematiken.

En fördel med metoden är att man då snabbt hittar de personer som är aktuella för ämnet, men en nackdel kan vara att det finns risk att man missar andra personer som också kan vara kunniga i ämnet.

Vi har intervjuat fem socionomer som jobbar inom olika organisationer. De har jobbat från 10 år upp till 20 år som socionomer. Vi har valt just dessa socionomer för att de i sin yrkesverksamhet kommer i kontakt med flickor utsatta för hedersrelaterat förtryck. Två av informanterna jobbar inom verksamhet som är baserad på frivillighet. Dit vänder flickorna sig frivilligt för att få stöd och samtala kring olika frågor inklusive hedersrelaterat våld. Andra informanter arbetar inom myndighetsutövande verksamhet. Alla informanterna kommer även i kontakt med de föräldrarna som väljer att samverka, förutom en av informanterna som numera har en annan post där man jobbar aktivt för att motverka fenomenet på en bredare nivå.

3.4 Genomförandet av intervjuerna

Vi började vår planering med att konstruera en intervjuguide. Enligt Kvale skall en intervjuguide innehålla de ämnen som ligger till grund för undersökningen samt detaljerade frågor som kommer att behandlas i intervjusituationen. Vår intervjuguide bestod av teman enligt våra frågeställningar. Först ställde vi frågor rörande organisationen, och målgruppen som de kommer i kontakt med. Sedan frågade vi informanterna om deras bakgrund och yrkeserfarenhet, för att därefter går in på frågorna i våra frågeställningar.

Intervjuerna varade i snitt en timme och hölls på intervjupersonernas respektive arbetsplats. Intervjuerna spelades in på band. Detta kan ge en trygghet för båda parter eftersom allt som sägs finns med på band så att inget glöms bort och de intervjuades exakta uttalande finns med. Bandspelaren är enligt Kvale²³ ett hjälpmedel för att fokusera på ämnet och inte tappa tråden. På detta sätt kan den oavbrutna ögonkontakten leda till ett mer öppet och behagligt samtal där skrivandet inte blir ett störande och avbrytande moment. Intervjuguiden användes i alla intervjuer och frågorna formulerades på likartade sätt.

3.5 Transkribering och tolkningsprocess

Samtliga intervjuer skrevs ut i sin helhet så ordagrant som möjligt för att underlätta den senare analysen. Ett problem med intervjuutskriften är enligt Kvale att de är frusna i tid och avskiljda från det sociala samspel som fanns under intervjun. Det levande samtalet ansikte mot ansikte fixeras i utskriften. Genom utskrifterna ändras samtalet från en form till en annan, från den

²¹Denscombe, Martyn (2000) *Forskningshandboken: för småsakliga forskningsprojekt inom samhällsvetenskaperna*. Lund: Studentlitteratur. S 135

²² Halvorsen, Knut (1992) *Samhällsvetenskaplig metod, Teori, forskning, praktik*, Lund: Studentlitteratur

²³ Kvale, S (1997)

muntliga till den skriftliga. Det är en översättning från ett språk till ett annat. Problemet med detta blir att utskriften missar aspekter av det sociala samspelet under samtalet. Detta då intervjun äger rum i ett sammanhang, vars rumsliga, tidsliga och sociala dimensioner framträder för dem som deltar, men inte på samma vis som i intervjuutskriften.²⁴

Vi försöker kompensera detta genom att i anslutning till varje avslutad intervju, skriva ner anteckningar om intervjuens förlopp. Utifrån instruktionerna som tas upp i Kvale har sedan intervjuutskriften kartlagts så att de skall bli tillgängliga för analys och de har sedan redovisats i kapitlet intervjureultat. Uppsatsens syfte och frågeställningar har styrt vad som ansetts vara väsentligt och oväsentligt.²⁵

3.6 Analysmetod

Den insamlade datan analyserades med meningskoncentreringsmetoden, vilket innebär att de meningar som intervjupersonerna uttryckt formuleras mer koncist. Utifrån Kvale går denna metod ut på att långa uttalanden pressas samman i kortare uttalanden, i vilka den väsentliga innebörden av det som sagts omformuleras i några få ord. Vi har även använt meningskategorisering. Då har vi kategoriserat intervjumaterialet med utgångspunkt i de olika temana i intervjuguiden. Vi jämför sedan svaren från intervjupersonerna för att kunna dra slutsatser och se om det finns ett mönster.

3.7 Validitet, reliabilitet och generaliserbarhet

Reliabilitet hänvisar till resultatets tillförlitlighet, d v s att mätningarna är korrekt gjorda. Validitet hänvisar till om studien undersökt vad som var avsett att undersökas. Reliabiliteten hos var utskrift kontrollerades genom att vi använde oss av två bandspelare och vi transkriberade båda två för att sedan jämföra utskriften. För att validera ställde vi följdfrågor där vi upprepade och tolkade intervju svaren för att kontrollera om vi uppfattat rätt, vilket enligt Kvale²⁶ är ett sätt att uppnå validitet i en intervjusituation. Ett annat sätt att uppnå ökad reliabilitet är enligt Kvale att göra om intervjun och testa om man får samma resultat, och man kan även använda olika intervjuare. Vi har dock inte haft möjligheten inom ramen för en C-uppsats att genomföra en extra intervjuomgång.

Eftersom alla som vi intervjuade fullföljde intervjun har vi inte haft några bortfall i urvalet i detta avseende, vilket vi är dem tacksamma för. Dock är vi medvetna om att med det ringa antal undersökningsspersoner vi intervjuat bli generaliserbarheten begränsad.

Vi funderade på huruvida en enkät skulle vara en användbar metod för att nå svar på våra frågor. Distribuerat till ett större antal socionomer skulle detta ha genererat en större mängd ”kalla fakta” och ökat vårt arbetes generaliserbarhet. Dock hade uppföljningsintervjuer med ett urval av deltagare då varit aktuellt eftersom dessa ger möjlighet till mer nyanserade svar än vad en enkät kan ge. Med tanke på uppsatsens syfte och frågeställningar ansåg vi att det var viktigare att få en djupare förståelse av hur våra undersökningsspersoner tänkte och detta lämpade sig därför till en intervju undersökning.

²⁴ Kvale, S (1997)

²⁵ Ibid

²⁶ Thurén, Torsten (1991) *Vetenskapsteori för nybörjare*, Stockholm: Runa

3.8 Etiska överväganden

Under hela undersökningen har vi haft Humanistisk samhällsvetenskapliga forskningsrådets (HSFR) sammanställning av forskningsetiska principer som ledstjärna.²⁷ De fyra grundkraven, nämligen, informationskravet, samtyckeskravet, konfidentialitetskravet samt nyttjandekravet har beaktats i utformning och genomförande av alla studiens led. Deltagarna har dessutom fått utförlig information om studiens syfte, och att deras medverkan är helt frivilligt. De har också informerats om att all data är konfidentiell och ska användas enbart för studiens syfte. När studien var färdig fick alla deltagare möjlighet att ta del av uppsatsen.

²⁷Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning, <http://www.vr.se/download/18.668745410b37070528800029/HS%5B1%5D.pdf>

4. Tidigareforskning

I nedanstående kapitel ska en redogörelse ges för tidigare forskning kring fenomenet hedersrelaterat våld. Det mesta av materialet är producerat av svenska forskare utifrån situationer som inträffat här i Sverige vilket vi ansåg lämpligt. Dock finns också kopplingar till internationell forskning.

4.1 "Å stå på sig, på egna ben"

Annika Jemteborns (2005) avhandling "Å stå på sig, på egna ben" är en fallstudie om en flicka i en hederskultur och hennes motstånd mot att inordna sig efter släktens krav.²⁸ Berättelsen sträcker sig över en tidsperiod från uppväxten till senare tonåren. Flickan som Annika Jemteborn i studien kallar för Ellen, har bott i Sverige sedan hon var liten. Därför betraktar hon Sverige som sitt hemland. Ellens släkt har däremot fört med sig en levnadsstil i vilken familjehedern är central. Familjen har en patriarkal maktstruktur vilket innebär att männen tar beslut om vilka normer som skall gälla för de andra.

Ellens frihet under uppväxten begränsas och hennes val av kamrater regleras av särskilda förhållningsregler som handlar om heder och kyskheter. Ellen upplever att hennes handlingsutrymme begränsas på grund av de krav som släktingar försöker tvinga henne att leva upp till, för att upprätthålla normerna av kyskheter och heder. Dessa normer har en stor betydelse menar Jemteborn, och flickor i den patriarkaliska familjestrukturen förväntas bevara sin oskuld. Överträdelse mot hederskodexen kan bestraffas med våld och/eller hot om våld. Ellen berättar om sin syster Mercedes som först misshandlats och sedan frysts ut från familjen efter att ha valt att leva som sambo med en man av annan religion.

Ellen gör motstånd mot de förväntningar som hennes familj och släkt har på henne. Efterhand väljer hon att ingå i ett arrangerat äktenskap som släktingarna har valt åt henne. Detta för att vinna tillbaka deras kärlek, konstaterar Jemteborn. Det blir dock inte problemfritt. När hon lämnas ensam med maken och dennes familj i makens hemland, utsätts hon för kränkning. Därför tar hon sig tillbaka till Sverige och väljer att uppsöka socialtjänsten för att söka skydd. Hon är rädd för föräldrarnas reaktion, eftersom hon vet att de kommer att ta hennes mans parti och tro på hans påståenden²⁹.

Vidare beskriver Jemteborn myndigheternas sätt att hantera fallet. Socialsekreteraren tolkade Ellens fall som en konflikt mellan dotter och föräldrar. De försökte samarbeta och förhandla med föräldrarna för att Ellen skulle få en drägligare tillvaro. Jemteborn hävdar att socialsekreteraren ville göra föräldrarna delaktiga så de inte skulle känna sig överkörda. Dessutom ansåg socialsekreteraren att ett agerande utan föräldrars medverkan skulle kunna leda till att konflikten mellan flickan och föräldrar eskalerade. Då skulle Ellen riskera att bli utesluten ur familjen. Jemteborn refererar vad det gäller detta till Astrid Schlytter (2004), som menar att socialsekreterare ibland avstår från att ingripa med ett omhändertagande i familjer med invandrarbakgrund för att de menar att flickorna riskerar att förskjutas från familjen.³⁰

²⁸ Annika Jemteborn (2005), "Å stå på sig, på egna ben". En fallstudie om en flicka i en hederskultur och hennes motstånd mot att inordna sig efter släktens krav. rapport i socialarbete nr 116-2005

²⁹ Jemteborn, A (2005)

³⁰ Ibid

4.2 "Rätten att själv få välja"

*"Kvinnan betraktas som bärare av mannens heder och den ideala kvinnan är en asexuell kvinna. Enligt dessa föreställningar är kvinnan antingen oskuld eller hora."*³¹

Docent i rättssociologi och verksam vid social högskolan, Stockholms universitet, Astrid Schlytter skriver i sin bok *Rätten att själv få välja* (2004) om den utsatthet som en del flickor med hederskulturell bakgrund i Sverige har hamnat i.

En av de viktiga frågor som författaren tar upp är huruvida individens mål/rätt kan ställas före familjens mål/rätt. Schlytter menar att det är männen som håller i "fjärrkontrollen" vad det gäller fortplantning och sexualitet. Till sin hjälp för att styra detta används könsstympning och arrangerade tvångsäktenskap. Om den unga kvinnan överskrider de uppsatta normerna kan hon komma att straffas. Schlytter beskriver även ett "dubbelliv" där den unga kvinnan å ena sidan försöker anpassa sig till de svenska normerna och förnekar och döljer familjens förtryck. Å andra sidan förnekar hon inför sin familj att hon försöker anpassa sig till det svenska samhällets normer.

Schlytters beskrivningar och analys baseras på fyra flickors historia, varav två av dem är kända för massmedia; Sara Abed Alis som mördades 1996 av sin bror och kusin och Pela Atroshi som mördades av sina farbröder år 1999. Den tredje flickan som Schlytter kallar för Maria utsatts för grovt psykiskt misshandel av sin fader och den fjärde flickan som hon kallar för Fartune, fogar sig till föräldrarnas vilja och ingår i ett arrangerat äktenskap utan att opponera sig mot normerna.³²

Tonårskonflikt eller hedersrelaterad konflikt?

Schlytter menar att en del socialsekreterare finner det svårt att bedöma ifall en konflikt mellan en flicka och hennes föräldrar är en vanlig tonårskonflikt eller om den beror på föräldrarnas alltför stränga och hotfulla kontrollbehov³³.

Schlytter framhäver den stora skillnaden mellan tonårsrevolt och hedersrelaterad konflikt genom att beskriva hur hedersrelaterat våld kan uttrycka sig och hur tonårskonflikt gestaltar sig:

När det gäller konflikter som baseras på hedersrelaterat våld, så beskriver Schlytter genom de ovannämndens flickors historia hur konflikten/våldet kan se ut. Våldet kan inträffa i hemmet genom att flickan inte få titta på TV med undantag för sport och nyheter, inte få tala med vänner i telefon, att hon måste ta stort ansvar hemma, laga mat och passa små syskon. Hennes dagbok, mobil och dator kan kontrolleras. Utanför hemmet, menar Schlytter, kan förtrycket vara att flickan är hårt kontrollerad, måste komma hem direkt efter skolan, inte umgås med kompisar på fritiden, inte gå på bio, inte vara ute på kvällarna eller åka in till stan.

Vidare påpekar Schlytter att psykisk misshandel även kan vara påtvingad isolering från sociala kontakter eller att man ständigt vägrar lyssna på barnets synpunkter. Flickan/tjejen kan hotas med att bli överlämnad till en man och giftas bort i hemlandet. Medan den fysiska misshandeln, konstaterar Schlytter kan gå så långt att flickan offras för att männen i släkten ska kunna få tillbaka sin förlorade heder och ära. Det var detta som hände Pela och Sara.³⁴

³¹ Schlytter, A(2004) S 25.

³² Ibid

³³ Ibid

³⁴ Ibid

När det gäller tonårskonflikter däremot, så menar hon att *"fenomenet tonårskonflikter har sin grund i ett särskilt koncept rörande tonåringars utveckling till självständighet. Enligt detta ska barn stegvis lära sig att stå på egna ben, vilket innebär att de tidigt ska tränas i att ta egna beslut. Enligt detta koncept förutsätts barnets handlingsutrymme, utifrån dess ålder och mognad, successivt vidgas. Det är när i denna process uppstår allvarliga motsättningar som de involverade inte klarar av att lösa, som det kan vara fråga om "tonårskonflikter. Utgångspunkter är sålunda en uppfattning om att den unge, flickan likaväl som pojken, ska genomgå en frigörelse process. Detta betyder att begreppet "tonårskonflikter" är en produkt av en särskild syn på individen och även på kvinnan som emanciperad"*³⁵

Schlytter undersöker även hur den svenska statens politik och myndigheter, i synnerhet socialtjänsten, ställer sig till sedvänjorna hos olika etniska grupper, exempelvis arrangerat äktenskap/tvångsäktenskap och könsstympning. Detta strider mot socialtjänstlagen menar Schlytter, och en flicka som blir utsatt för hedersrelaterat våld kan omhändertas enligt LVU; lagen om tvångsomhändertagande.

4.4 Oskuld, rykten och skam

I sina studier; *Heder på liv och död, Våldsamma berättelser om rykten, oskuld och heder*³⁶ och *Om hon lever vill människor se mer och mer*³⁷ diskuterar Åsa Elden, forskare vid Uppsala universitet, rykten, oskuld och heder. Återkommande teman i alla de berättelser som finns dokumenterade i Eldéns intervjuer är; heder, oskuld och rykten. Kvinnorna som har intervjuats bor i Sverige och har arabisk-kurdisk bakgrund. När man läser Eldéns material, kan man göra en koppling mellan begreppen kultur och religion. Eldén tar upp frågor som "vad betyder rykten för kvinnors identitetsskapande", hur blir ett sådant samband tydligt i frågeställningen av en splittrad kvinnlighet (=hora-oskuld).

I *Heder på liv och död, Våldsamma berättelser om rykten, oskuld och heder* som bygger på tio intervjuer och sju rättsfall, skriver Eldén att ett rykte kan vara överordnat verklighet och sanning. Det faktum, att det är det dåliga ryktet som dragit skam över familjen, och inte det faktiska att kvinnan konkret genomfört samlag och/eller sexuella handlingar gör att det är oväsentligt hur sanningen egentligen är. Kvinnan är redan dömd av ett rykte och en besudlad kvinna är för alltid besudlad. Ryktets innebörd; sant eller falskt, är alltså tillräckligt för att en familjs anseende ska förstöras och kvinnan ska gå under. Och eftersom männens heder är kopplat till kvinnors sexuella beteende, och återupprättas först när kvinnan är död eller för alltid utesluten från familjen, så kan detta rykte bli en fråga om liv eller död.

Genom sina berättelser förklarar kvinnorna dilemman som en kvinna från hederstänkande kulturen upplever i Sverige. Antingen stämplas kvinnan som "en hora" eller "oskuld" beroende på hur hon väljer att leva. Om hon väljer att leva utifrån sina egna premisser och utnyttja sina möjligheter till ett självständigt liv, och till exempel välja att ha en pojkvän, då riskerar hon att bli stämplad som en "hora". Alternativet är att hon fogar sig för kollektivets villkor och bidrar till familjens heder. Konsekvensen blir inte sällan att hon hamnar i ett arrangerat äktenskap och/eller förblir en kuvad individ. Begreppet "Arabisk-kurdisk" kontra "svensk" utesluter helt varandra och har direkta kopplingar till en splittrad kvinnlighet och heder. Återkommande "domar" är kontrasten vitt och svart; hora-oskuld, besudlad-ren. Eldén refererar resonemanget om kvinnors sexualitet och rykte till Carol Delaney (1987) som

³⁵Schlytter, A (2004) S 96

³⁶Elden, Å (2003). *Heder på liv och död. Våldsamma berättelser om rykten, oskuld och heder*

³⁷Ibid

genomförde studier på den turkiska landsbygden. Eldén citerar Delaney som menar ”att det där finns föreställningen om att sex sker i en kvinnas men utanför en mans kropp. Kvinnan blir oåterkalleligen besudlad av ett samlag, medan mannen förbli oberörd.”³⁸

Eldén konstaterar i *Om hon lever vill människor se mer och mer* att i intervjuer med unga svenska kvinnor med rötterna från mellanöstern återkommer berättelser om rykten gång på gång. ”En kvinna måste hela tiden tänka på sitt rykte...och att strävan efter ett gott rykte talas om som ”nödvändigt”, ”väldigt viktig”...ett dåligt rykte som något ödesdigert man vill till varje pris att undvika.”³⁹

Hon konstaterar vidare att ”ett resonemang om dödandets nödvändighet, kan förstås i ljuset av hur mina informanter talar om rykten som avgörande i sitt liv, och om hur en kvinna med höga klackar och kort kjol kan definieras som en ”svensk” kvinna och därmed riskerar en horstämpel. En kvinna med dåligt rykte, riskerar ökad kontroll, hot och/eller våld från manliga släktingar.”⁴⁰

Eldén refererar till sin erfarenhet från arbetet på WCLAC,⁴¹ där hon menar att en kvinna i hederskulturen skall förhålla sig till omgivningens krav på att vara oskuld på bröllopsnatten. En kvinna som förlorar sin oskuld riskerar också att förlora sitt liv. Att få ”horstämpel” är att förlora oskulden, men inte nödvändigtvis i bokstavig bemärkelse. Det är det dåliga ryktet som drar skam över familjen, inte att kvinnan konkret genomfört ett samlag. Alltså spelar det ingen roll om kvinnan i fråga har verkligen gjort någonting som går mot normerna. Ryktet, sant eller falskt, är tillräckligt för att en familjs anseende ska förstöras och kvinnan därmed stämplas. Eldén menar vidare att männens heder är kopplad till kvinnors sexuella beteende, och återupprättas först när hon utesluts ur familjen eller dör: Så kan oskuld eller hora bli en fråga om liv eller död.⁴²

I *Att möta flickor och pojkar i starkt patriarkala familjer -teori och praktik*,⁴³ kommer Hanna Cinthio, projektledare för projektet Alima med bidraget; *Om skuld, heder och giftermål i Barns hjälptelefon hos BRIS och BRIS-mejlen*. Cinthio tar upp olika aspekter av flickornas utsatthet. Hon menar bland annat att många lever ett dubbelliv. De har pojkvänner som familjen inte vet om vilket gör dom väldigt oroliga över vad som kan hända om de blir avslöjade. Många av flickorna är rädda för att det vid ett arrangerat äktenskap skall komma fram att de inte är oskuld längre. De undrar om de kan få hjälp att få tillbaka sin mödomshinna. I de brev som flickorna skriver till BRIS (Barnets Rätt i Samhället), skriver många om hot och våld, och misshandel. De uttrycker även stark oro inför resor till hemlandet för att de där tvingas in i ett arrangerat äktenskap. Och många samtal handlar också om förtryck och misshandel som familjen utsätter flickan för i religionens och kulturens namn.⁴⁴

³⁸ Eldén, Å (2003) S 130

³⁹ Ibid S 115

⁴⁰ Ibid S 89

⁴¹ Womens Center for Legal Aid and Counselling.

⁴² Eldén, Å (2003)

⁴³ Stiftelsen allmänna Barnhuset (2005) *Att möta flickor och pojkar i starkt patriarkala familjer- teori och praktik*.2005:3

⁴⁴ Ibid

4.5 Sammanfattning av tidigare forskning

När det gäller hedersrelaterat våld i Sverige idag har det inte gjorts så mycket forskning. I de ovanstående avhandlingar som vi redovisat kan man dock utläsa att hedersrelaterat våld är en specifik typ av våld som oftast är riktat mot kvinnor och flickor. Som framgår av avhandlingarna är hedersrelaterat våld starkt kopplat till männens behov av att kontrollera kvinnans sexualitet, och det är ett våld som sanktioneras av de samhällen där det förekommer. Under den senaste tiden med ökad migration av människor från olika världsdelar har hedersrelaterat våld också rapporterats här i Sverige. Att det är en relativt ny typ av problem har inneburit att de professionella i olika myndigheter som kommit i kontakt med detta inte alltid haft den kunskapsunderlag som behövs för att kunna göra en riktig bedömning av problemets natur och välja relevant handlingsstrategi, vilket uppmärksammas av Schlytter i sin bok *Rätten att själv få välja*.

Schlytter lyfter fram hur flickornas utsatthet i en hedersrelaterad konflikt kan se ut genom att beskriva de olika sätt på vilket hon begränsas i vardagen. I de andra avhandlingarna belyser Eldén ryktens roll i fenomenet, medan Jemteborn, från flickornas perspektiv, visar hur förväntningar som är kopplade till hederstänkandet kan begränsa flickornas liv, och ställa de inför ytterst svåra val mellan att förverkliga sina drömmar eller att förlora sin familj. Många gånger leder detta till att man lever ett dubbelliv som man försöker hemlighålla för sin familj, vilket bekräftas av rapporten skrivna av medarbetare i BRIS, Barnets Rätt i Samhället. Med dessa avhandlingar i åtanke vill vi därför undersöka hur de professionella definierar och bedömer hedersrelaterat våld, och vad man har för utgångspunkt när det gäller etnicitet och genusperspektiv.

5. Teoretiska perspektivet och centrala begrepp

I detta kapitel ska vi redovisa för begreppen heder, hederskod och hedersgrupp för att belysa hur de mekanismer som ligger bakom agerandet i hedersrelaterat våld är sammankopplade. Här ska det tas upp perspektiv på etnicitet och genus. Detta för att få ett underlag för en övergripande förståelse av vilka faktorer som styr i problematiken med hedersrelaterat våld, och för att kunna analysera den insamlade datan från intervjuerna med informanterna.

5.1 Begreppet Heder

I boken *Heder* undersöker Stewart den västerländska förståelsen av ordet heder och heder som det används bland medelhavsbefolkningen samt beduinerna. Syftet är att förtydliga ordets betydelse för att undvika den alltför allmänna användning som förekommer. Han menar att ordet heder betecknar ett specifikt koncept i de icke-europeiska kulturerna. Eftersom detta koncept också är ett av de distinktiva användningarna av ordet även i europeiska sammanhang, är det viktigt att förklara ordet på ett koncist och avgränsat sätt för att det ska bli tydligt vad man menar med ordet. Han jämförde dessa tre förståelser av ordet heder och kom fram till att heder måste förstås som en rättighet, som en rätt till respekt vilket innebär att man har rätt att behandlas med värdighet. Har man heder så har man rätt att kräva respekt av sin omgivning, som en jämbördig. Många analyser av heder anser att den har två huvud aspekter, den yttre och den inre. I denna bemärkelse pratar vi om den yttre, som har att göra med att den är offentlig.⁴⁵

Det är två saker som utmärker heder framhåller Stewart. Det första är att den kan förloras och det andra är att den bara kan erhållas genom efterlevnad av vissa bestämda regler som kallas **hederskoden** (code of honor)⁴⁶. I hederskoden finns det en uppsättning värden som har givits överordnad betydelse. Bryter man mot dem, förlorar man sin heder. Den som har heder har respekt eftersom han efterlever samhällets krav. Bestraffning för att bryta denna hederskod är att man förlorar sin heder. Därför är man rädd om hedern. Om den går förlorad, påverkas andras attityd gentemot en. Den som bryter mot hederskoden förtjänar att betraktas som mindre värd och förtjänar även förakt.

En annan viktigt aspekt som Stewart lyfter upp är idén om **hedersgrupp** (honor group). Med detta menar han en grupp människor som följer samma hederskod och som erkänner varandra genom att göra så⁴⁷. Genom att följa hederskoden har individen rätt att bli behandlad som jämbördig medlem i gruppen.

Stewart illustrerar tydligt att heder kan betraktas som ett objekt, något som finns konkret. Att ha heder innebär att ha rätt till respekt - kunna kräva respekt. I hedersfrågan är det antingen - eller. Man har det, eller man har inte det. Det kan inte öka eller minska, bara försvinna.

I många samhällen har inte kvinnor heder. När man pratar om kvinnors heder då handlar det oftast om hennes kyskhet⁴⁸

Statsvetaren och sociologen, Rasool Awla i *Hedersmord- tusen år av hederskulturer*, frågar sig om det finns stöd för hedersmord i islam. Morden var vanliga i området långt före islams tillkomst. För 1400 år sedan förenades islam med en traditionell patriarkalism. Awla

⁴⁵ Stewart, F. H (1994) *Hono*. The University of Chicago Press

⁴⁶ Ibid

⁴⁷ Stewart, F. H (1994)

⁴⁸ Ibid

diskuterar vilken betydelse detta fick för mord på kvinnor för hederns skull. I frågan om heder menar han att ” *man föddes med heder på samma sätt som man föddes med sin näsa och sina armar...precis på samma sätt som folk inte har anledning att tala om någons normala kroppsdelar så har man ingen anledning att heller ”offentliggöra” eller tala om någons heder i normalfallet. En sovande heder utgör inget objekt för rykten eller skvaller. Den dramatik som hedern kan frambringa sker endast när den förloras genom skam, vanheder eller när den ifrågasätts genom rykten och skvaller.*⁴⁹”

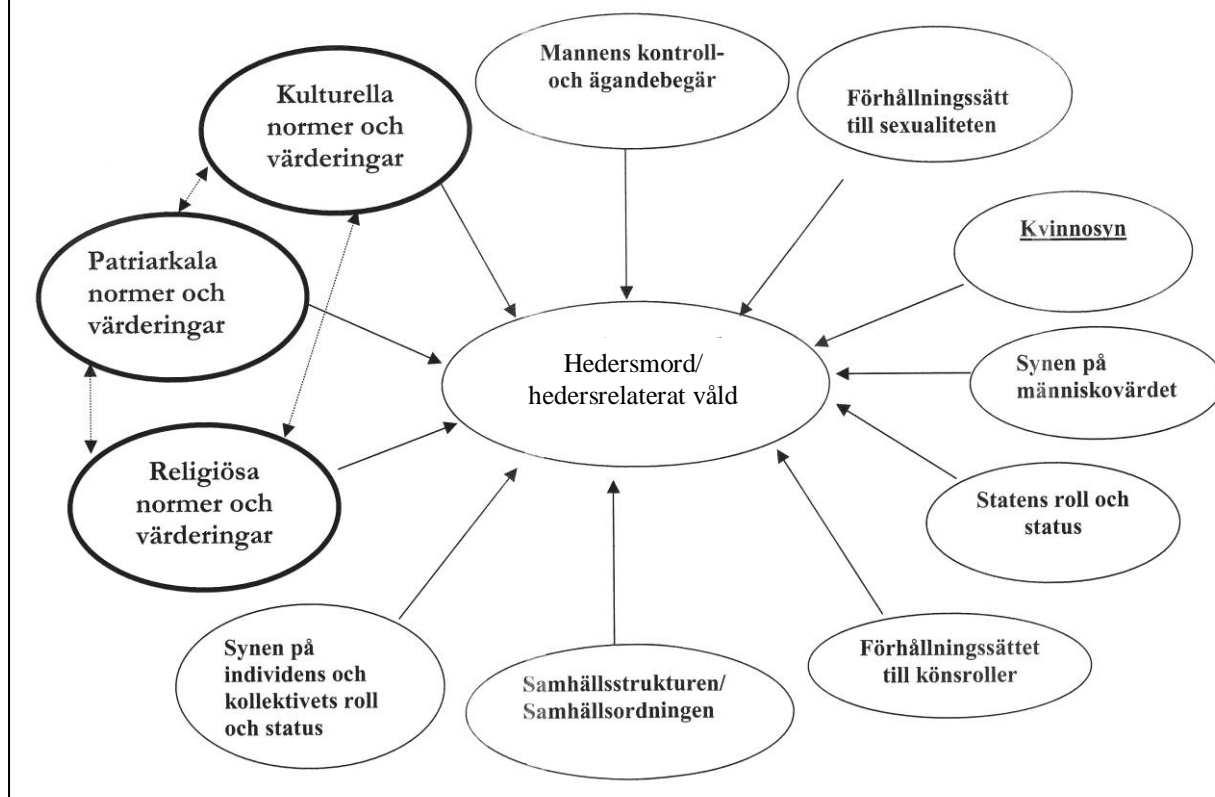
5.1.1 Mekanismerna bakom hedersrelaterat våld

Fem utbildningsdagar (21-29 januari 2004) under namnet *Utsatta flickor i hederskulturer* arrangerades av Länsstyrelsen i Västra Götaland i samverkan med Göteborgsregionens kommunalförbund, Kommunförbundet Skaraborg, Kommunförbundet Sjuhärad och Kommunförbundet Fyrbodal. Utbildningen vände sig till politiker, personal inom socialtjänst och skola. Awla presenterar underlag för föreläsning om hedersmord, dess orsaker och mekanismer för att förklara mekanismerna bakom hedersmord. Han framställer en figur som tydliggör de bakomliggande orsaker och mekanismer för hedersrelaterat våld. I följande presenterar vi figuren:⁵⁰

⁴⁹Awla, R (2005) ”*Hedersmord och islam*” Kenneth Johansson (red), *Hedersmord: Tusen år av hederskultur*, Lund: Historiska Media s 150

⁵⁰http://www5.o.lst.se/pdf/Hederskulturensmekanismer_0401.pdf

Kategorier av faktorer som bidrar till hedersmord.

Awla jämför den individbaserade samhällsstrukturen med den kollektivbaserade samhällsstrukturen. Han menar att i den kollektivbaserade samhällsstrukturen är kollektivets intresse i centrum och den är överordnad den enskildes. Allt kretsar kring kollektivets och familjens bästa, och allt den enskilde åtar sig påverkar familjen. Han menar att alla handlingar såväl framgångar och misslyckanden påverkar hela kollektivet, och inte enbart den enskilde. Enligt Awla är familjemedlemmarnas villkorslösa lojalitet livsavgörande för familjens överlevnad. När det gäller frågan om kvinnor och heder, menar han att hela släkten är beroende av flickornas beteende, och långt före puberteten görs flickorna medvetna om sin roll när det gäller familjens heder. I detta sammanhang utgår individens trygghet från familjen, till skillnad från den individbaserade samhällsstruktur, där individerna hyser tillit till myndigheterna, och vänder sig till den offentliga förvaltningen vid behov.⁵¹

5.1.2 Hedersdynamiken

I boken *En fråga om heder* försöker Unni Wikan kasta ljus på hur hedersdynamiken fungerar. Hon visar på hur människor i den typen av miljö kan hamna i en situation där man tror sig inte ha något annat alternativ än att bruka våld. Hon menar att det är svårt för en utomstående att förstå hur en person kan utsätta sina nära anhöriga för den typen av våld. Hon vill med boken försöka se förklaringar på händelserna kring de uppmärksammade morderna på Fadima, Pela m fl. Med boken vill hon bidra till bättre förståelse av dynamiken bakom hedersrelaterat våld.

⁵¹Awla, R. http://www5.o.lst.se/pdf/Hederskulturensmekanismer_0401.pdf

Detta för att bättre kunna ingripa och förhindra att dessa situationer slutar i tragedier som i de ovan nämnda fallen. Hon belyser hur viktigt det är för alla inblandade parter att vara medvetna om sina roller och även ta vara på de möjligheter som finns till medling i konflikten. Hon påpekar hur massmedias roll och offentliggörande kan försvåra konflikten och tycker att det är viktigt att försöka ha en dialog.⁵²

Vidare framhäver Wikan, i samband med hennes skildring av fallet Fadime, en annan aspekt av hedersrelaterat våld nämligen kollektivets inställning till förtrycket eller snarare offrets närmaste släkts inställning till förtrycket. Hon skriver om Fadimes syskon som hade delats i två grupper, mot och med henne. Äldste dottern och sonen i familjen hade tagit avstånd från henne medan mamman och några andra systrar i hemlighet hade kontakt.⁵³

5.2 Etnicitet och genus

Fenomenet hedersrelaterat våld är framför allt något som är förknippat med vissa länder och områden. Det är inte i dagsläget något som förekommer i ett svenskt sammanhang. Hedersrelaterat våld förekommer inom vissa grupper vilket kan medföra att de tilldelas specifika attribut. Nedan belyser vi fenomenet vad gäller genus och etnicitet utifrån två synsätt som finns inom forskning kring sociala fenomen nämligen, essentialismen och konstruktionism.

Man kan antingen utgå ifrån att det finns en given essens eller natur inom personer eller fenomen som kan observeras och studeras, essentialismen. Eller så kan man utgå ifrån att människan är en produkt av de sociala processer som skapas i relation och samspel med andra människor, att det inte finns någon essens eller objektiv sanning, konstruktionism. I sin bok, *An Introduction to Social Constructionism* undersöker Vivien Burr hur social konstruktionismen har vuxit fram som ett alternativt sätt att studera människor som sociala varelser. I en beskrivning av social konstruktionismens utveckling påpekar hon hur forskare från olika fält inom bland annat sociologi och psykologi har bidragit med sina idéer. Bland annat nämner hon forskarna Berger och Luckmann som konstaterar att människor tillsammans skapar och upprätthåller sociala fenomen genom sociala praktiker.⁵⁴

Eftersom det finns många olika definitioner på etnicitet har vi valt att nöja oss med Eriksens förklaring, att etnicitet är något som har att göra med klassificering av människor och grupprelationer. Utifrån ovanstående finns det två olika synsätt på etnicitet. Vissa forskare menar att det är något som är givet en gång för alla, någon essens som finns på en objektiv nivå, något statiskt och oföränderligt. Andra, som Eriksen menar att etnicitet är en social konstruktion och situationsbundet. De menar att etnicitet och etnisk identitet kan förändras och är till viss gräns utbytbara. Forskare som t ex Fredrik Barth har kritiserat den etniska essentialismen och visat att sociala processer är mycket viktigare för individernas identitet och etnicitet än kultur och religion.⁵⁵ Detta bekräftas av Eriksen som i boken *Etnicitet och nationalism* behandlar olika teman såsom bildandet av etniska grupper, skapande av etniska identiteter och ideologier, etnicitetens historiska förutsättningar och förhållandet mellan etnicitet och staten. Han menar att etnicitet skapas av grupper i kontakt med andra grupper.

⁵² Wikan,U (2004) *En fråga om hede*, Stockholm: Ordfront förlag.

⁵³Ibid

⁵⁴ Burr, Vivien (1995) *An Introduction to Social Constructionism*, London: Routledge

⁵⁵ Kamali, Masoud (2002)*Kulturkompetens I socialt arbete*, Stockholm: Carlssons Bokförlag. 21

Vidare menar han att etnicitet uppfyller en dubbelroll genom att förse individerna med mening och med organisatoriska kanaler för att tillgodose kulturellt definierade intressen.⁵⁶ Han håller med den konstruktionistiska synen på etnicitet att etniska identiteter är konstruktioner, de är inte "naturliga".

Enligt Eriksen råder allmän samstämmighet beträffande de etniska identiteternas relativitet och situationsbestämda karaktär.⁵⁷ Han menar att etnicitet och etniska identiteter tenderar att få störst betydelse i situationer av förändring (och hot mot de etniska gränserna). Andra faktorer som kan påverka relevansen av etnicitet och genus är t ex klass, utbildningsnivå och uppväxt områden på landsbygden eller stadsbo.

På samma sätt som etnicitet ses som en konstruktion, menar man i modern genusforskning att genus inte bör ses som något biologiskt, utan snarare som en kulturell konstruktion som legitimeras med hänvisning till biologi. Enligt detta konstruktionistiska synsätt bör genus uppfattas som social relation och inte som en essens bestående av "egenskaper" eller "personlighetsdrag"⁵⁸.

Det här är ett klart skift i uppfattning från det som rådde tidigare med en mer biologisk förklaring av könsrollerna. I boken *Nature, Culture and Gender*, skriver några forskare om olika samhällen och de föreställningar om könen som råder. Bloch och Bloch diskuterar filosofernas teorier om genus som naturgiven och finner en del ambiguiteter i deras resonemang. Det centrala enligt filosoferna var att könsroller är betingad (bestämda) av naturen. Man ansåg att kvinnor och män var fysiologiskt olika, och därför av naturen hade tilldelats olika roller som de är naturligt anpassade för (vilket kan ses som ett biologiskt sätt att se på könsroller). En av den tidens stora tänkare Rousseau hävdade att de fysiologiska skillnaderna påverkar dess moraliska väsen. Detta innebär att det är ofruktbar att prata om huruvida en kön är överlägsen den andre, eftersom han menar att de är i essens olika och därför ojämförbara, att de kompletterar varandra och att könsrollerna är naturbestämda.⁵⁹

Beroende på vilken utgångspunkt och förståelseram man har i frågan om etnicitet och genus kan det påverka ens förhållningssätt, möjligheter och val av arbetssätt. Det kan också påverka vilka förväntningar man har inför sina insatser med flickor som är utsatta för hedersrelaterat våld. Det är viktigt att man har denna insikt eftersom socialt arbete som man utför i sig själv är en konstruktion. Payne uttrycker det som att allt socialt arbete konstrueras i sitt sammanhang.⁶⁰

5.3 Sammanfattning av teori och centrala begrepp

I föreliggande kapitel har vi presenterat några för uppsatsen centrala begrepp och teoretiska utgångspunkter. Från litteraturen har det tydligt framgått att begreppet heder används för att beteckna ett koncept eller idé som spelar en nyckelroll i uppkomsten av hedersrelaterat våld. Andra viktiga aspekter i problematiken är just vilken typ av samhällsstruktur som möjliggör fenomenet. Så som det framgår i Awlas framställning av mekanismer bakom hedersrelaterat våld, förekommer våldet främst i samhällen med patriarkala familjestruktur där mannen är överordnad kvinnan. Andra bidragande faktorer är de problem som uppstår när den kollektivbaserade samhällsstrukturen kommer i konflikt med det individbaserade samhället. I dessa sammanhang kan det uppstå konflikter då man inte längre har samma förväntningar och

⁵⁶ Hylland Eriksen, Thomas (1998). *Etnicitet och nationalism*. AiT Scandbook: Falun

⁵⁷ Ibid

⁵⁸ ibid

⁵⁹ Bloch, M. och Bloch, J.H. i *Natur, kultur and gender* (red)MacCormack, C.P.och Strathern, M. s. 35-36

⁶⁰ Payne, Malcolm (2002), *Modern teoribildning i socialt arbete* Stockholm: Natur och kultur

självlära mål vad gäller familjemedlemmarnas roll i familjen. Vidare har vi redovisat för de två olika synsätt som finns inom forskning kring sociala fenomen, nämligen konstruktionism och essentialism. Detta för att kunna få en förståelse av vilken utgångspunkt sociologerna har i sitt arbete med flickor utsatta för hedersrelaterat våld.

6. Resultat

Nedan följer en redovisning av studieresultaten utifrån de aktuella temana i intervjuguiden:

6.1 Hedersbegreppet

I frågan om definitionen av ordet heder och reflektioner kring begreppet, är samtliga informanter överens om ordets två associationer, nämligen en positiv och en negativ. De gemensamma svaren är att begreppet heder upplevs positivt i Sverige, medan det i det här sammanhanget, det vill säga när det kopplas till kvinnas sexualitet, upplevs det negativt.

En informant ansåg att det var ett svårt begrepp att definiera:

*”Oj, svårt, kan vara olika saker, kopplas positivt, man har status, etik och moral
Men när begreppet kopplas till hedersrelaterat våld blir det negativt, det kopplas bara till flickans oskuld. Familjens heder är att flickan är oskuld, att flickan måste bevara familjens heder genom att vara oskuld eller döda någon för att hon inte var oskuld”*

På liknande sätt skiljer en annan informant på de två olika synerna på heder, och konstaterar att hedern i hederstänkande kultur upplevs som kollektivets angelägenhet:

”Det kan ses som något kopplat till den enskilde personen och dennes handlingar. Den enskilde får ta ansvar för sina handlingar, man kan själv drabbas av konsekvenserna av den enskildes handlingar. Så är det i Sverige. Den andra hedern är kopplad till gruppcentrerat familjesystem där heder inte blir den enskildes sak som utför en handling som kan vara skamlig för den enskilda, utan hela familjen som upplever en kollektiv skam. Utan hela det handlandet frambringar gruppen en kollektiv skam upplevelse och därmed skadas hedern. Det är skillnad mellan de två heders beskrivning. En man kan skada en kvinna, sin hustru för man upplever som man att hon skadat hans heder, men den enskilde mannen behöver inte ha stöd utan tvärtom till skillnad till heders tänkande som menar här som är gruppens, skammen upplevs lika stark av pappa, mamma, morbror och alla andra runt omkring. Och allt utgår ju ifrån det är en grupp centrerat familjesystem där gruppens intresse, heder och värde är viktigare än enskilda individers. Så att det kollektiva heders problematik kontra den enskildes heder, att själva ta ansvar för sina handlingar, det är kanske den stora skillnaden mellan de två förståelsen av hedern.”

Att dåliga rykten och hedern är en kollektiv angelägenhet betonas även av en annan informant som säger att *”När ett rykte sprids om en flicka då utsätts hedern för fara och faran gäller inte bara flickan utan hela hennes släkt och därmed hedern blir en ”offentlig” angelägenhet, alltså hela kollektivet.”*

6.2 Hedersrelaterat våld

Informanternas resonemang kring fenomenet hedersrelaterat våld kretsar runt att handlandet är legitimerat av kollektivet med hederstänkandet. Flera av informanterna angav att hedersrelaterat våld är ett våld som ses och uttalas av kollektivet som en legitim, oundviklig handling för att straffa kvinnors olydnad, bevara familjens heder, och värna om släktens överlevnad. Dessutom är våldet oftast planerat.

En av informanterna förklarar vidare att:

”Det handlar om i vilken situation flickan befinner sig, från att man är väldigt kontrollerad, från skolan går hem direkt efter skolan, till att man är riktigt hotad till livet och misshandlad. Det kan kännas mycket allvarligt. Det handlar om olika nivåer av hot och våld. Väldigt allvarligt brukar det blir när flickan går ut gymnasiet, då anser föräldrarna att flickan är färdig med sin utbildning. Ofta planerar de resa till hemlandet. Då är det många flickor som kommer till oss och är mycket rädda för vad kan hända.”

En av socialarbetarna tar upp ett konkret fall som exempel på hur hedersrelaterat våld kan yttra sig:

”En flicka blivit omhändertagen, hon ville inte bära slöja. Hon var tvungen, när hon gick till skolan bar hon slöja, men i skolan tog hon bort det, hon ville vara som en vanlig svensk tjej... en somalisk, muslimsk, hennes pappa fick reda på det, han kom och misshandlade henne fruktansvärt. Det var hedersrelaterat våld.”

En annan informant betonar betydelsen av kvinnans sexualitet i fenomenet:

”Det handlar mycket om kvinnans sexualitet, kontroll, att kvinnan går utanför hemmet då mannen ska ha kontroll över henne. Att familjen måste vara rädd om hedern jämt. Alla måste hålla sig inom sina roller, om man inte gör det då fungerar inte systemet. Det man kan göra för att rädda hedern, det är att ta bort det som inte fungerar, och det är då detta kommer in i bilden när det blir det här med hot och våld.”

Enligt en av de intervjuade handlar hedersrelaterat våld om sedvänja, patriarkal struktur och männens överordning. I pyramiden ligger männen överst. Han anser att det handlar om patriarkalt våld och mäns makt över kvinnor.

Två av informanterna berättar vidare att våldet kan delas upp i tre olika områden; **fysiskt**, som även kan innefatta sexuellt våld, **psykiskt**, och **socialt** våld. Vilket belyses i nedanstående beskrivning av en av informanterna:

*”Den första, **psykiskt våld**: att de ständigt utsätts för rädsla, att någonting som de gör eller inte gör, kommer att komma fram, kommer att skada dem. Att de utsätts för psykiskt tryck, det psykiska trycket förbinds till framtiden; att även om jag är duktig och klarar mig, kommer jag ändå att vara tvungen att gifta mig efter student examen. Det kan till och med vara så att familjen redan har utsett en man för henne. Trycket att inte ha ett val för sin framtid kommer att upplevas på det sättet. Rent praktiskt, kan det psykiska våldet ta sig uttryck i att man blir kallad för olika saker, man blir misstänkt, setts och pratat med en kille, blir kallad för hora, när de upplever sig på ett annorlunda sätt, det kanske man inte få göra.*

Dessa unga människor fjärras från det svenska samhället de lever i. De kan inte delta som en medborgare i fritids verksamhet, de får inte växa som andra ungdomar i svenska samhället. De hindras att integreras. Det är att begå våld på rätten att utvecklas som en individ i det samhället man lever i, och det är Sverige vi pratar om.

*Det andra är det **sociala våldet**: vilket har sin slut punkt i att man ingår i ett annat socialt sammanhang, där man mer eller mindre tvingas att gå med på att gifta sig med en bestämd person som man inte själv bestämt. Utan alla i släkten och familjen har utvalt denna person oavsett vad man själv tycker.*

***Fysiskt våld**: innebär att många får stryk, drivs till och med till påtvingat självmord, för att de gör saker och ting som de inte skall göra. Det fysiska våldet kan också inbegripa sexuellt våld exempelvis då flickan tvingas in i ett önskat äktenskap med en okänd och oönskad man som av släkten är utvald till hennes make.”*

6.3 Riskbedömning: Handlar det om hedersrelaterat våld?

När det gäller riskbedömning så påpekar alla våra informanter att det finns en utarbetad mall på respektive arbetsplats som de utgår ifrån. Där har man delat upp frågorna i olika livsområden för att få en helhetsbild av flickornas livssituation. En av informanterna förtydligar detta med att:

”Man tar in sociala aspekter i skolan, fritid, om hon är klockad när hon ska komma hem från skolan och liknande. Beroende på svaren får man signaler på att gå vidare. Om det finns det ena efter det andra då utesluts vanliga relationsproblem. Man kan fråga flickan om hon hunsas av någon bror, vad familjen har för värdeskala när det gäller flickor och pojkar. Vilken typ av bestraffning gäller om man inte gör som familjen säger. Är hon bevakad? Vilka är det som bevakar henne. Om det är bara en bror som inte stöds av föräldrarna så är det inte så allvarligt, men om det är hela sfären med mamma, pappa o s v då är det mycket allvarligt.”

En informant nämner också att det självklart är relevant att se var flickan har sitt ursprungsland:

”Är det ett land som man vet att heders förtryck förekommer då är man mer uppmärksam på att det kan handla om detta. om flickan kommer från Danmark exempelvis, då är det inte det första som man tänker på, medan om hon kommer från Kurdistan eller Somalia då är det relevant att tänka på hedersrelaterat våld.....sedan får man ta reda på vad det är som flickan vill men inte får göra, och vad hon inte vill, men måste göra. Man frågar vilka regler som gäller hemma, vad flickan har för önskemål inför framtiden o s v.....vi försöker ta reda på vad mamman har för inställning till förtrycket, och vilken roll olika släktingar spelar för förtrycket. Finns det någon i släkten som tar hennes parti, eller har någon i släkten brutit med de praktiska värderingar och reglerna vad hände då? ”

En annan informant menar att utöver dessa frågor som förekommer i mallen, är det viktigt att definiera vilken sammanhang flickan lever under:

”Man kontrollerar vilken svåra förhållanden flickan lever under. Om det kommer fram att hon lever under ganska normala förhållanden kanske med stränga föräldrar då gör vi inget för att skydda flickan. Vi väljer att jobba med henne och hennes föräldrar. Hitta andra gränssättningar för förändring. Processen händer i alla sammanhang så att säga. Det är

viktigt att definiera vilken förhållande flickan lever under. Är det normala då kanske hon inte ett fall för socialtjänsten. Om det inte handlar om hot och våld kan man jobba med föräldrarna och flickan på ett annat sätt. Man vidgar upp lite gränserna.”

En annan informant lyfter upp ett ytterligare kriterium som kännetecknar hedersrelaterat våld, nämligen släktens inställning. Och brukar fråga flickan hur övriga släkten förhåller sig till förtrycket. Med detta menar informanten att i hedersrelaterade konflikter brukar mamman eller syskon vara delaktiga i förtrycket.

En av informanterna som jobbar inom en organisation dit ungdomar vänder sig för att få rådgivning i sex och samlevnad menar att man utifrån ett frågeformulär försöker ta reda på föräldrarnas inställning:

”Om en flicka kommer och vill ha "preventivmedel och inte något annat” så frågar vi hur ser föräldrarna på att hon är oskuld? Vad har de för tankar om det? Frågar också hur det är med förtryck i familjen, vad man får göra och inte göra”.

6.4 Rykten, oskuld och skam

Informanterna betonar rykten som något centralt i hederstänkande. Rykten om flickornas oskuld medför i sin tur skam för hela släktskapet vilket är en av de avgörande mekanismerna i hedersrelaterat våld.

En av våra informanter berättar att:

”Vi ser flickor som kommer hit som vill prata om oskuld. De har inte debiterats sexuellt, de är oskuld, men de är mycket rädda att de ska få ett rykte, så de vill ha oskuldintyg på att de är oskuld, det händer att även modern till flickan eller hennes svärmor följer med för att skaffa oskuldintyget.”

En annan informant berättar hur ryktesspridningen kan gå till, och att ett oskyldigt handlande kan ha förödande konsekvenser:

”Flickorna kan ha setts på stan, man står och pratar med en pojke, kanske hennes klasskamrat på vägen hem på spårvagnen. Pratat om läxor inget annat. Då kan någon starta ett rykte om att hon har setts med en pojke. Ofta är rykten ogrundade och mycket farliga. En del flickor blivit skadade och bortgifta på grund av rykten som inte var sanna.”

I detta avseende får informanten medhåll av en annan informant som menar att rykten kan vara ogrundade men kan orsaka en stor skada för familjen:

”Jag var på ett hembesök en kväll, då det ringde ett samtal av en, för familjen, okänd person. Personen påstod att han hade sett flickan i familjen i stan och pratar med en pojke? ”

När vår informant föreslår pappan att strunta i ryktet, säger pappan att *”då kommer jag att betraktas som dörrmatta inta bara bland landsmännen här i Sverige, utan rykten når hemlandet och jag förlorar mitt anseende.”*

Informanten menar här att rykten sprids för att kontrollera, att ryktesspridningen är ett sätt att bevara det gamla. Man kan med rykten som medel påverka en hel släkts öde, och med släkt räknar man inte bara familjen här i Sverige utan även den utvidgade familjen i hemlandet. Ofta har man starka band, och tät kontakt med släkten i hemlandet. Då har man inte bara sig

själv och sin kärnfamilj att tänka på, utan man måste räkna med att ens handlingar och det som sägs om en, sant eller inte, faktiskt påverkar resten av sin släkt. Genom detta ständigt bakåtblickande perspektiv bevaras det gamla trots nya omständigheter.

En informant berättar om föräldrarnas, i synnerhet mammornas, oro för ryktsespridningen om sina döttrar:

”De flesta föräldrar som jag möter, särskild mammorna, är väldigt oroliga för ryktsespridningen kring döttrarna, ett dåligt rykte kan påverka flickans framtid, ingen vill gifta sig med en flicka med dåligt rykte och som har haft relationer med pojkar ”

6.5 Genus och etnicitet

En av informanterna tar upp två aspekter. Det ena är männens makt över kvinnas sexualitet. Det andra har med mannens, men också kvinnans behov av trygghet i sociala och ekonomiska situationer att göra. Och i det sammanhanget är familjen den enda möjligheten att överleva.

Han menar vidare att det hela handlar om männens kontroll över de egna och de kommande barnens avkommor:

”Även om den här kan drabbar även pojkar så måste vi komma ihåg att flickorna som är utsatta i de familjerna, flickorna är i underläge, så att vi inte blandar korten.....när det gäller pojkar så är kontrollen över deras kyskhet noll, så det är därför de har större frihet att leva ut och ta för sig...”

En annan informant instämmer i detta och pratar om dubbelmoral:

”Pojkarna kan göra som de vill men när de skall gifta sig då måste den blivande frun vara oskuld”

Ur ett genusperspektiv, menar informanterna att hedersrelaterat våld i grunden förekommer i de sammanhang där man har den patriarkala familjestrukturen. De menar att utifrån hederstänkandet är mannen överordnad kvinnan. Och både män och kvinnor tilldelas typiska traditionella könsstereotypa roller:

”Konstruktionen är männens sätt att se på kvinnor, att man hittat på det sättet för att förtrycka kvinnan och ha kontroll”

En annan informant

”Det handlar om sedvänjor, patriarkalstrukturen och männens överordning. I pyramiden ligger männen överst...Männen vill behålla det gamla systemet, det är kvinnorna som har kommit till oss och vill ändras ... flickorna är hårt kontrollerade ... inte får umgås med pojkar, inte ens pratar med de, men sedan får de gifta sig med en man som är dubbelt så gammalt och han får göra precis som han vill med deras dotter. Ja det är männens perspektiv, vissa män vill ha det så, både från etnicitet och genus perspektiv, att jag vill behålla mina fördelar, så det gynna mig .. det är jag som är toppen på pyramiden...jag bestämmer här.”

I frågan om etnicitet konstaterar informanterna att man ska vara försiktig med generaliseringar. De menar att hedersstrukturerade samhälle finns i stora delar i världen. Vi kan möta människor från speciella delar av världen, men det beror på att de bor här just nu, så

det är de vi möter. Många kommer från mellanöstern. Det förekommer bland kristna och muslimer. Det kan även drabba pojkar:

"Man måste titta på statistiken och se hur många människor som det handlar om, handlar det om kurder i Italien, om araber i Libanon, man måste våga prata om det..det finns män som bott i Sverige i många år som gift bort flickan och tagit betalt."

En annan informant betonar vikten av förändringsarbete och menar att värderingar som hör till en viss grupp är förändrliga och inte statiska. Människor förändras om det finns gynnsamma förutsättningar för det:

"Man kan ändra sin kultur och tänka sig att släppa de gamla sederna om man har rätt omständigheter, vi har haft föräldrar grupper då dels en som nyligen kommit och tillhör flyktingenheten och en del har varit här 5 - 10 år det handlade om barn, att de integreras snabbt, duktiga i skolan. De föräldrarna fanns de som bott här längre håller inte längre fast med de traditioner samma som de som inte varit här så länge. T ex nu finns det mindre fall av könsstympade flickor, det samma kommer att gälla för hedersrelaterat våld, med så mycket uppmärksamhet som det har fått också detta kommer att minska med tiden."

En av informanterna betonar dock islams roll i förtrycket och menar att det är mest förekommande bland muslimer.

7. Analys

I denna del analyseras studieresultaten med hjälp av den tidigare presenterade forskningen i ämnet, samt de teoretiska perspektiv och centrala begrepp som redovisats i kapitel fyra.

7.1 Om begreppet heder

Utifrån de svar vi har redovisat i resultat delen menar informanterna att det finns två olika förståelser som är förknippade med begreppet heder. I den första anser man att heder är något som har att göra med den enskildes etik och moral, medan den andra har att göra med en kollektiv ägd egenskap där en grupps heder är avhängig medlemmarnas beteende och därmed är allas angelägenhet. I praktiken innebär det att om en enskild individ utför en handling som bryter mot normerna då upplever hela gruppen en kollektiv skam.

Detta stämmer väl in med Stewarts⁶¹ definition av heder. I sin forskning kom han fram till att den kollektiva hedern som den gestaltar sig i heders baserade samhällen, har en helt annan innebörd än vad folk i allmänhet tror när man pratar om heder. Han menar att heder är något som finns objektiv och som också kan förloras med kännbara konsekvenser för de berörda. Detta konstateras av en av informanterna som menar att hedern i hederstänkandet kan förloras om individen inte följer normerna som gäller för kollektivet. Den här efterlevnaden av normer kan jämföras med hederskoden i Stewarts bok, där han beskriver att bestraffningen när hederskoden inte efterföljs är att man förlorar sin heder med konsekvensen att man inte blir behandlad med respekt.

Denna offentliga aspekt av heder som har att göra med det som folk ser och bedömer har en centralroll i sin påverkan av hur folk handlar. Detta betonas av två informanter när de berättar att hedern är en kollektiv angelägenhet och den utsätts för fara i och med att ett rykte sprids,

⁶¹ Stewart, F. H (1994)

då hedern ”offentliggörs”. Vikten av omgivningen bekräftas också av Awla⁶² som menar att den dramatik som hedern kan frambringa händer när den ifrågasätts genom rykten och skvaller.

7.2 Om hedersrelaterat våld

I frågan om hedersrelaterat våld fann vi att alla informanter hade mycket kunskaper om vad det var och vad som kännetecknar hedersrelaterat våld. På den relativt korta tiden som har gått från att hedersrelaterat våld uppmärksammats på allvar fram till idag, har man lyckats generera ett grundligt material kring företeelsen. Man sprider materialet till dem som kommer i kontakt med problematiken. I de rapporter och annat material som vi hittade när vi sökte information om hedersrelaterat våld står det att det är ett våld som ses, uttalas och är sanktionerat av gruppen. Det handlar om kvinnans sexualitet i centrum som ett mått på familjens heder. Detta bekräftades av våra intervjupersoner.

En av informanterna klassificerar hedersrelaterat våld i tre olika grupper, nämligen psykiskt, socialt och fysiskt som även kan innefatta sexuellt våld.

Den första, *psykiskt våld* innebär att flickorna ständigt utsätts för rädsla för att någonting som de gör eller inte gör, ska komma fram och skada dem. Att man ska vara särskilt vaksam och försiktig i sitt umgänge med killar annars riskerar man att bli kallad för hora. Detta bekräftas av Eldén som i sin studie ”*om hon lever vill människor se mer och mer*” skriver att en kvinna hela tiden måste tänka på sitt rykte och sträva efter ett gott rykte. Ett dåligt rykte kan orsaka ödesdigra konsekvenser.⁶³ Eldéns studie baserades på vuxna kvinnor men man kan dra paralleller med det som händer flickorna eftersom i det hedersrelaterade tänkandet gäller kontrollen av alla kvinnliga medlemmar i gruppen från det att de uppnått puberteten och resten av livet. Det är därför samma ständiga vaksamhet som vi återfinner i informanternas beskrivning av den psykiska pressen som flickorna upplever med att alltid vara på sin vakt och tänka över vad andra människor i sin omgivning kan säga om en. De flesta har levt under dessa förhållanden i flera års tid. Det händer inte över en natt och ur tidsaspekt är det psykiskt påfrestande.

Det andra är det *sociala våldet*. Detta har, enligt vår informant, sin slutpunkt i att man ingår i ett annat socialt sammanhang, där man mer eller mindre tvingas gå med på att gifta sig med en bestämd person som andra i släkten och familjen har utvalt oavsett vad man själv tycker. Detta överensstämmer med Schlytter och Jemteborn studier där båda påpekar den sociala aspekten av hedersrelaterat våld.

Schlytter menar att hedersrelaterat våld kan leda till bland annat begränsningar av flickans handlingsutrymme, att hon måste foga sig släktens vilja och anpassa sig. Flickan kan hotas med att bli överlämnad till en man och giftas bort i hemlandet. Allt detta kan betraktas som socialt våld.⁶⁴

Jemteborn skriver i ”*Å stå på sig, på egna ben*”⁶⁵ att Ellens frihet under uppväxten begränsas och hennes val av kamrater regleras av särskilda förhållningsregler som handlar om heder och kyskhet. Ellen upplever att hennes handlingsutrymme begränsas på grund av de krav som släktingarna försöker tvinga henne att leva upp till för att upprätthålla normerna av kyskhet och heder. Hon tvingas sedan in i ett arrangerat äktenskap för att inte bli utfrys av släktingar.

⁶² Awla, R (2005)

⁶³ Eldén, Å (2003)

⁶⁴ Ibid

⁶⁵ Jemteborn, A (2005)

Fysiskt våld beskrevs av informanten som en annan typ av våld som också förekommer. Många får stryk för att man gör saker och ting som man inte får göra. Det kan även ta sitt uttryck i påtvingat självmord. Här förekommer mycket hot och psykisk terror. Detta bekräftas av Jemteborn i sin avhandling ”Å stå på sig själv på egna ben” där hon konstaterar att överträdelse mot hederskodexen kan bestraffas med våld och/eller hot om våld. Ellen, flickan som studien baseras på, berättar om sin syster Mercedes som först misshandlats och sedan frysts ut från familjen efter att ha valt att leva som sambo med en man av annan religion. Även Schlytter påpekar förekomsten av det fysiska våldet när hon skriver om Pela och Sara som blev dödade av sina egna manliga släktingar.

Från ovanstående framgår att det förekommer olika slags våld mot de flickor som inte följer vissa normer. Att någon utsätts för våld kan hända i alla mänskliga relationer, men det som utmärker just hedersrelaterat våld är faktumet att det gäller normer av kyskhet, och att våldet är sanktionerat av gruppen.

7.3 Riskbedömning: Handlar det om hedersrelaterat våld?

Enligt informanterna är riskbedömning en svår uppgift. Därför har man utarbetat en mall som innehåller frågor och kriterier som underlättar bedömningen. I de mallarna, som varierar lite beroende på informanternas arbetsplats, ställs frågor som kan ge en bild på flickans situation både i och utanför hemmet.

I *Rätten att själv få välja*⁶⁶ diskuterar Schlytter denna svårighet. Hon poängterar att en del socialsekreterare finner det svårt att bedöma ifall en konflikt mellan föräldrar och tonårsflicka är en vanlig tonårsrevolt eller kontroll med hederstänkande som bakomliggande orsak. Hon gör en jämförelse mellan det som kallas för tonårskonflikt och hedersrelaterad konflikt. Hon menar att tonårskonflikter sker i en livsfas då barnet lär sig att stå på egna ben och tränas att ta egna beslut, vilket förutsätter att barnets handlingsutrymme, utifrån dess ålder och mognad, successivt vidgas. Det är när det uppstår allvarliga motsättningar i denna process som de involverade inte klarar av att lösa, som det kan vara fråga om tonårskonflikter. Schlytter menar att utgångspunkten sålunda är en uppfattning om att den unge, flickan likaväl som pojken, ska genomgå en frigörelse process. Detta betyder att begreppet ”tonårskonflikter” är en produkt av en särskild syn på individen och även på kvinnan som frigjord.⁶⁷

Medan det som kännetecknar hedersrelaterat våld är begränsande för flickornas utveckling. Hedersrelaterat våld begränsar flickan både i och utanför hemmet. I hemmet kan det vara förbud för flickan att titta på tv, prata i telefon med kompisar, eller att hon måste ta stort ansvar hemma, exempelvis att ta hand om sina små syskon. Medan utanför hemmet kan hedersrelaterat våld vara att hon är kontrollerad, måste komma hem direkt efter skolan, inte gå på bio eller delta i andra aktiviteter. Detta belyses i följande citat av en av informanterna som menar att vid riskbedömning:

”Man tar in sociala aspekter i skolan och fritid, om hon är klockad när hon ska komma hem från skolan och liknande. Beroende på hur flickan svarar får man signaler på att gå vidare. Om det finns den ena efter den andra indikationen utsluts vanliga relationsproblem. Man kan fråga flickan om hon hunsas av någon bror, om vad familjen har för värdeskala när det gäller flickor och pojkar. Vilken typ av bestraffning som gäller om man inte gör som familjen säger o s v”

⁶⁶ Schlytter, A (2004)

⁶⁷ Ibid

Utifrån ovanstående beskrivning av de båda konflikterna kan vi förstå relevansen i informanternas utarbetade mall för att kunna göra en riktig bedömning av flickans situation.

En annan informant menar att vid riskbedömningen försöker de ta reda på vad mamman har för inställning till förtrycket, och vilken roll olika släktingar spelar för förtrycket. Finns det någon i släkten som tar hennes parti, eller har någon i släkten brutit med de praktiska värderingar och reglerna, vad hände då? Vikten av släktens inställning för att kunna bedöma allvaret i flickans situation konstateras även av Wikan⁶⁸ som menar att Fadimes egna syskon hade delats i två grupper, de som var mot, och de som var med henne.

En av informanterna nämner också att det är självklart relevant att se var flickan har sitt ursprungsland, är det ett land där man vet att heders förtryck förekommer då är man mer uppmärksam på att det kan handla om detta. Han menar att *”Om flickan kommer från Danmark exempelvis, då är det inte det första som man tänker på, medan om hon kommer från t ex Kurdistan eller Somalia då är det relevant att tänka på hedersrelaterat våld.”*

De här utforskande frågorna hjälper till att ge en bild av vilken familjesituation flickan har. Är det en patriarkal familjestruktur enligt Jemteborns och Awlas beskrivning? Har familjemedlemmarna hamnat i en konflikt av roller där barnens förväntningar inte längre är i samklang med föräldrarnas? Här väcks frågor om de svårigheter som är kopplad till migration och anpassning, och de utmaningar som kan uppstå när de olika generationerna i familjen utsätts för olika intryck och krav av sin omgivning. Pappan kan känna sig hotad i sin roll som familjens överhuvud, medan barnen känner att de inte har samma frihet som sina jämnåriga i skolan.

Av informanternas svar kan man förstå att mycket av bedömningen görs utifrån en kartläggning av flickans livssituation. Man försöker ta reda på vilken roll och vilka förväntningar som flickans omgivning har på henne och även vilka roller och förväntningar man har på de olika personerna i flickans familj. Den här kartläggningen ger vägledning för att kunna avgöra om det handlar om hedersrelaterat våld eller inte.

En annan viktig aspekt som en informant påpekade är vikten av att följa gällande svensk lag. Han menade att det är ett brott mot lagen att kontrollera barnen på det sättet som förekommer i hedersrelaterat våld. Vidare poängterar han, att sådant handlande inte går att förena med barnperspektivet. Det framgår klart och tydligt i lagen att barn ska behandlas med aktning för sin person och egen art och det som händer vid hedersrelaterat våld går ju stick i stäv med detta enligt informanten.

7.4 Vikten av rykten, oskuld och skam

Informanterna konstaterar att rykten är väldigt viktiga i hederstänkande och att det många gånger är rykten som ger upphov till hedersrelaterat våld. De menar att rykten är allvarliga. Även om de saknar grund kan de orsaka stora problem i familjen och få flickan sanktionerad. Detta stämmer väl in med Eldén⁶⁹ som förklarar att det är det dåliga ryktet snarare än vad som verkligen har hänt som bringar skam över familjen. Ett rykte, sant eller falskt, är tillräckligt för att en familjs anseende ska förstöras och kvinnan därmed stämplas.

I frågan om oskuld framhåller en av informanterna att vissa flickor försöker skaffa sig intyg på att hon är oskuld och/eller vill få hjälp med att återställa mödomshinna, för att de är väldigt

⁶⁸ Wikan,U (2004)

⁶⁹ Eldén, Å (2003)

oroliga för att det skall komma fram att de inte är oskulder. Cinthio⁷⁰ skriver om de utsatta flickorna och tar upp olika aspekter av deras utsatthet. Hon menar att många av flickorna lever ett dubbelliv och att de har pojkvänner som familjen inte vet om, vilket gör de väldigt oroliga över vad som kan hända om det kommer fram. Om en flicka har en pojkvän då för det med sig misstanker om hennes oskuld, därför de flesta försöker att skaffa sig oskulds intyg för att bevisa att de inte haft sexuell umgänge.

En av informanterna berättade om flickornas ständiga rädsla om vad folk kommer att säga då de syns på gatan med en pojke eller pratar även om det handlar om läxor eller annat oskyldigt. Detta kan bringa stora konsekvenser för henne. Eldén konstaterar i *om hon lever vill människor se mer och mer*⁷¹ att under sina intervjuer med kvinnor från mellanöster, har dåliga rykten påpekats som mycket farliga och det kan vara fråga om liv och död. Kvinnorna berättar att de är väldigt försiktiga med sin klädsel för att en kvinna kan stämplas som hora om hon bär viss klädsel, som till exempel kort kjol och höga klackar.⁷²

En informant berättar vad som hände en kväll när han var på hembesök hos en familj och fick erfara på egen hand hur ryktesspridning kan gå till. Då ringde en okänd person till familjen och påstod att han hade sett flickan i familjen på stan där hon gick och pratade med en pojke. När informanten föreslår pappan att strunta i ryktet, säger pappan att *”Då kommer jag att betraktas som en dörrmatta inte bara bland landsmännen här i Sverige, utan rykten når hemlandet och jag förlorar mitt anseende.”* Detta stämmer överens med det som Awla⁷³ kallar för att hedern ”offentliggörs”, att rykten gör att hedern offentliggörs som i sin tur skadar hela släktens anseende.

7.5 Informanternas utgångspunkt när det gäller etnicitet och genus

Vi ville undersöka utifrån vilken utgångspunkt man arbetar med hedersproblematiken när det gäller synen på etnicitet och genus. Det finns två skolor inom forskning, essentialisterna som menar att etnicitet och genus är bestämda och statiska egenskaper som individer har, och konstruktivisterna som menar att dessa är situationsbestämda och förändringsbara beroende på omständigheterna. Genom att ställa frågor kring vad man anser om de traditioner och normer som påverkar familjerna att handla som de gör och hur man resonerar om dessa kan påverkas i deras förändringsarbete, fann vi att samtliga informanter har just denna utgångspunkt: att arbeta för att få till stånd en förändring i handlingsmönster baserat på att man sluta med vissa traditionsbetingade beteende t ex att flickor ska kontrolleras och ska vara i hemmet.

Informanterna menar vidare att man borde jobba förebyggande t ex genom att se till att alla nyanlända på flykting enheten får möjlighet till information, och att prata om dessa frågor.

I det här sammanhanget är forskarna överens om att det inte finns någon särskild kultur, religion eller etnisk grupp där hedersrelaterat våld förekommer. Våldet kan förekomma inom olika grupper med olika etniskbakgrund och religion, och bland människor från olika samhällsklass. Det som är gemensam nämnaren är snarare att det förekommer i samhällen med starka traditionella värderingar kring männen och kvinnans roller i familjen.

⁷⁰ Stiftelsen allmänna Barnhuset: *Att möta flickor och pojkar i starkt patriarkala familjer- teori och praktik.* 2005:3

⁷¹ Eldén, Å (2003)

⁷² Ibid

⁷³ Awla, R (2005)

En informant menar att hederstänkandet kan bero på den socio-ekonomiska situation man befinner sig i. Han menar att det kan ses som ett rationellt sätt att klara sig genom att familjen och släkten utgör individens enda möjlighet att överleva. Vidare förklarar han hederstänkandet utifrån ett genus perspektiv då det handlar om männens kontroll över de egna och de kommande barnens avkomma. I detta avseende menar Eriksen att etnicitet fyller en dubbelroll genom att förse individerna med mening och de organisatoriska kanalerna för att tillgodose kulturellt definierade intressen.⁷⁴

7.6 Sammanfattning av analys

Utifrån svaren vi fick under intervjun kan vi konstatera att de uttryck som hedersrelaterat våld tar sig i form av kontroll och förtryck av flickor och kvinnor kan ses i ljuset av de områden som redovisas i Awlas framställda figur över faktorer som bidrar till hedersrelaterat våld. Det handlar alltså om faktorer som kvinnosyn, männens kontroll och ägandebegär, synen på individens och kollektivets roll och status, patriarkala normer och värderingar samt kulturella normer och värderingar mm.

Figuren kan vara till hjälp även vid riskbedömningar, för att avgöra om fallet handlar om hedersrelaterat våld. Frågorna i informanternas utarbetade mall är konstruerade på ett sätt som underlättar att få en helhetsbild av flickornas situation i familjen och släktens inställning till kvinnors möjligheter i de olika områden som beskrivs av Awla. Detta gäller frågor som exempelvis syftar till synen på kvinnors sexualitet, möjlighet till egen utveckling och hennes människovärde samt förhållningssätt till könsroller mm.

8. Diskussion

Under uppsatsens gång har vi undersökt socionomernas reflektioner kring de teman som vi tagit upp i våra frågeställningar.

Vi har funnit att de definierar begreppet heder på olika sätt, vi märkte dock vissa svårigheter med att definiera begreppet. Detta reflekterade vi över och tänkte att det kanske har att göra med att just begrepp som heder inte är så framträdande i dagens Sverige som det var förr i tiden. Begreppet heder kan ha två olika klanger menar informanterna, nämligen positiv eller negativt. De påpekar att heder idag förknippas med moral, status och etik. Medan när ordet heder förknippas med hedersrelaterat våld så handlar det om en kollektivt ägd egenskap och att det är klara samband mellan kontroll av kvinnan och hennes sexualitet. I detta sammanhang används hedern för att ursäkta våldshandlingar mot flickor/kvinnor, och då är det negativt.

När det gäller hedersrelaterat våld var informanterna väl insatta i vad fenomenet är och vilka kriterier som kännetecknar detta. Deras reflektioner över fenomenet hänger samman med deras uppfattning av hedersbegreppet och riskbedömningen därav. Genom de utarbetade mallarna för riskbedömning har socionomerna klargjort vad hedersrelaterat våld är, hur det kan yttra sig. Dock ansåg socionomerna att riskbedömningen kunde vara svårt, och det som försvårar det anser de är dels släktens inställning till att utomstående personer tar del av familjens angelägenheter (det vill sägas att det som bör vara privat offentliggörs) dels släktens inställning till hedersrelaterat våld, att det inte anses vara någon konflikt, utan ett uppfostranssätt som flickan bör acceptera.

⁷⁴ Eriksen, T. H (1998)

De här meningsskillnaderna kan i sin tur skapa svårigheter för socionomerna i sitt fortsatta arbete med att göra upp en handlingsplan, och även samarbete med föräldrarna försvåras. De menar att exempelvis praktiska saker som att inte kunna skicka post till flickan i rädslan för att föräldrarna få kännedom om det, och att släkten inte ställer upp för samtal om problematiken i möten med flickan och socionomerna.

Ett syfte med studien var att belysa utifrån vilket perspektiv socionomerna arbetar när det gäller etnicitet och genus. Vi ska här inte gå in på en djupare definition av etnicitet, kultur eller genus. Men i alla dessa begrepp ingår idéer om ett visst påbjudet sätt att vara/göra/handla som är accepterat eller förväntad utifrån traditioner, seder och normer, och frågan är om dessa anses vara statiska eller föränderliga.

Vi har funnit att socionomernas utgångspunkt är att människors sociala praktik kan förändras, och att traditioner och seder kan ändras. Därför tror de på att det är möjligt att påverka de människor de träffar i sitt arbete. Som en av våra informanter konstaterade:

"Man kan ändra sin kultur och tänka sig att släppa de gamla sederna om man har rätt omständigheter..."

En sådan utgångspunkt gör det meningsfullt att bedriva ett arbete, något annat hade inte varit förenligt med ett arbete som går ut på att påverka människors attityder och sätt att tänka. Då hade det varit omöjligt att ens försöka arbeta med den här problematiken om man trodde att människors attityder var statiska och bestämda en gång för alla. Med detta sagt betyder det inte att förändringen alltid går åt önskat håll. Människor reagerar olika i olika situationer och för en del är lösningen i de nya omständigheterna att försöka bevara och konservera det gamla bekanta sättet. Andra kan tycka att det är bra med nya valmöjligheter och förändringar, en del är beredda på att prova något nytt. Den här föränderligheten kan belysas med flickornas konflikt med sina familjer som kan ses som ett exempel på att etnicitet och genus är inte något statiskt och oföränderligt utan något som byggs upp utifrån de aktuella omständigheter och kontexten i vilken man befinner sig. Flickorna kan ses som producenter av en egen kultur, som skapat något nytt utifrån det nya och det gamla, ett slags hybridiserad version av föräldrarnas levnads sätt. Dessvärre ställs flickorna inför omöjliga val, antingen foga man sig efter familjens vilja eller bli utstött och ensam, och i värsta fall dödad. Att få vara kvar i gemenskapen är villkorat och ensidigt bestämt av familjen i de här sammanhangen.

9. Förslag till vidare forskning

Under studiens gång har vi haft möjlighet att ta del av olika rapporter och forskning kring hedersrelaterat våld. Under den korta tid som har förflutit sedan problemet på allvar uppmärksammades kan vi konstatera att en hel del har gjorts och görs idag för att fånga upp de flickor som hamnar i konflikt med sina familjer på grund av hederstänkandet. Det har gjorts mycket för att öka kunskapen om problematiken bland de professionella som kan komma i kontakt med företeelsen t ex personer som jobbar inom skolan, polisen och inte minst socialtjänsten. Det vi skulle vilja se mer forskning med utgångspunkt i flickornas egna upplevelser av sin situation, att befinna sig i två världar, och hur de själva skulle vilja önska att problemen löstes. Utifrån deras perspektiv skulle man kunna få nya idéer och förslag på lösningar som man annars inte hade tänkt på.

Ett ytterligare intressant studieområde att forska är utifrån socionomer som jobbar som skolkurator och som ingår i elevhälsovården. De har skyldighet att kontakta socialtjänsten om någon far illa, men de kan känna att flickans trygghet inte är garanterad då socialtjänsten har enligt lagen skyldighet att kontakta föräldrarna när de startar en utredning. En sådan kontakt kan ha förödande konsekvenser om den inte är genomtänkt.⁷⁵ Det skulle vara givande och lärorikt att ta reda på hur dessa kuratorer förhåller sig till detta dilemma.

⁷⁵ Rädda Barnen. (2003) *Förtryck i hederns namn*: Rapport från ett seminarium. Stockholm: Rädda Barnen

Referenser

- Al-Baldawi, Riyadh (1998) *Migration och familjestruktur. Om psykosociala konsekvenser av förändringar i familjestrukturen hos invandrare*. N Ahmadi (Red.) *Ungdom, kulturmöte och identitet*, Stockholm: Liber
- Almqvist, K. & Broberg, A. G. (2000) *Kulturella skillnader i barnuppfostran och utvecklingsideal*. I: Allwood, C. M. & Franzén E. C. (red.) *Tvärkulturella möten*. Grundbok för psykologer och socialarbetare, Natur och Kultur
- Allmänna barnhuset (2005) *Att möta flickor och pojkar i starkt patriarkala familjer: teori och praktik*, Skriftserie 2005:3, Stiftelsen Allmänna barnhuset, Stockholm.
- Andersen, Ib (1998) *Den uppenbara verkligheten : val av samhällsvetenskaplig metod*, Lund: Studentlitteratur
- Awla, Rasool (2005) ”*Hedersmord och islam*” Kenneth Johansson (red), *Hedersmord: Tusen år av hederskultur*, Lund: Historiska Media
- Backman, Jarl (1998) *Rapporter och uppsatser*, Lund: Studentlitteratur
- Bloch, M. och Bloch, J.H. (1980) *Women and the dialectics of nature in eighteenth- century French thought*. I MacCormack, C.P.och Strathern, M *Natur, Culture and Gender*. Cambridge university press
- Burr, Vivien (1995) *An Introduction to Social Constructionism*, London: Routledge
- De los Reyes, Paulina (2003) *Patriarkala enklaver eller ingenmansland? Våld, hot och kontroll mot unga kvinnor i Sverige* Integrationsverket rapport, skriftserie 2003:4 Norrköping
- Denscombe, Martyn (2000) *Forskningshandboken: för småsakliga forskningsprojekt inom samhällsvetenskaperna*, Lund: studentlitteratur
- Eldén, Åsa (2003) *Heder på liv och död: Våldsamma berättelser om rykten, oskuld och heder*, Sociologiska institutionen: Uppsala universitet
- Eldén, Åsa (2003) *Om hon lever vill människor se mer och mer*, I *Heder på liv och död: våldsamma berättelser om rykten, oskuld och hede*, Sociologiska institutionen: Uppsala universitet
- Halvorsen, Knut (1992) *Samhällsvetenskaplig metod, Teori, forskning, praktik* Lund: Studentlitteratur
- Hylland Eriksen, Thomas (1998) *Etnicitet och nationalism*, Nora: Nya Doxa
- Höjeberg, Pia (2004) *Aylas saga*, Stockholm: Apec Förlag AB
- Jemteborn, Annika (2005) ” *Å stå på sig, på egna ben*”. *En fallstudie om en flicka i en hederskultur och hennes motstånd mot att inordna sig efter släktens krav* . rapport i socialt arbete nr 116-2005

Kamali, Masoud (2002) *Kulturkompetens I socialt arbete*, Stockholm: Carlssons Bokförlag

Kvale, Steinar (1997) *Den kvalitativa forskningsintervjun*, Lund: Studentlitteratur

Länsstyrelsen i Stockholms län (2003-2004) *18 projekt till stöd för flickor och unga kvinnor som riskerar att utsättas för hedersrelaterat våld*, Sammanställning av Stockholms län

Nyberg, Rainer (2000) *Skriv vetenskapliga uppsatser och avhandlingar med stöd av IT och Internet*, Lund: Studentlitteratur

Payne, Malcolm (2002) *Modern teoribildning i socialt arbete*, Stockholm: Natur och kultur

Rädda Barnen. (2003) *Förtryck i hederns namn: Rapport från ett seminarium*. Stockholm: Rädda Barnen.

Schlytter, Astrid (2004) *Rätten att själv få välja. Arrangerade äktenskap, kön och socialt arbete*. Studentlitteratur, Lund.

Stewart , Frank.Henderson (1994) *Honor*, The University of Chicago Press

Thurén, Torsten (1991) *Vetenskapsteori för nybörjare*, Stockholm: Runa

Wikan,Unni (2004) *En fråga om heder*, Stockholm: Ordfront förlag

Internet

E/CN.4/2002/83 (2002) *INTEGRATION OF THE HUMAN RIGHTS OF WOMEN AND THE GENDER PERSPECTIVE*,

[http://www.unhcr.ch/huridocda/huridoca.nsf/AllSymbols/42E7191FAE543562C1256BA7004E963C/\\$File/G0210428.pdf?OpenElement](http://www.unhcr.ch/huridocda/huridoca.nsf/AllSymbols/42E7191FAE543562C1256BA7004E963C/$File/G0210428.pdf?OpenElement) (Tillgänglig 060823)

Aftonbladet,

<http://www.aftonbladet.se/vss/kvinna/story/0,2789,422195,00.html> (Tillgänglig 060823)

Awla, Rasool (2004) *kategorier av faktorer som bidrar till heders mord*,

http://www5.o.lst.se/pdf/Hederskulturensmekanismer_0401.pdf (Tillgänglig 060515)

<http://www.e.lst.se/e/Hedersfortryck/Metoder+och+arbetssatt/socialtjansten/>

(Tillgänglig 060820)

Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning,

<http://www.vr.se/download/18.668745410b37070528800029/HS%5B1%5D.pdf> (Tillgänglig 0600410)

Intervjuguiden

Börjar med presentation av oss, uppsatsen och dess syfte. Informerar informanterna om de etiska reglerna, anonymitet o s v.

Ber informanterna att presentera sig och sin organisation, sitt arbete.

Hur kom du in i det här arbetsområdet?

Hur länge har du jobbat med problematiken?

Hur definierar du begreppet heder?

Hur definierar du hedersrelaterat våld?

Hur gör du riskbedömning? Vi menar att när en flicka kommer till er och söker hjälp hur kan ni avgöra om fallet handlar om en vanlig ”gränssättning” från föräldrarnas sida, eller om det handlar om hedersrelaterad kontroll?

Hur vanligt förekommande är hedersrelaterat våld i den stadsdelen ni arbetar?

Etnicitet och genus;

Hur kan hedersproblematiken förstås utifrån etnicitets- och genusperspektivet? Med tanke på de två olika skolor; Essentialism och konstruktivismen?